

DAUN SINDROMLU ŞƏXSLƏRİN ASSOSIASİYASI

Daun sindromu olan uşaqlarda idrak fəaliyyətinin inkişafı.

Validəyirlər üçün vəsait

Beşinci kitab

Bakı, 2012-ci il

Pulsuz paylanır

DAUN SİNDROMLU UŞAQLAR ÜÇÜN
“DAUNSAJD AP” İLK YARDIM MƏRKƏZİ

FEDERATIE VAN OUDERVERENIGINGEN
“UP WITH DOWN“

Daun sindromu olan uşaqlarda idrak fəaliyyətinin inkişafı.
Beşinci kitab.

Valideynlər üçün vəsait

“Daunsayd Ap” xeyriyyə fondu
Bakı - 2012

УДК 376
ББК 74.3
М 42

T.P. Medvedeva

Daun sindromu olan uşaqlarda idrak fəaliyyətinin inkişafı. Valideynlər üçün vəsait. Moskva, Monolit nəşriyyatı, 2010-ci il – 80 səh.
Moskva 2010-ci il

ISBN 978-5-903376-03-2

Hazırkı vəsaitdə Daun sindromu olan uşaqların əqli inkişafının xüsusiyyətləri barədə ümumi məlumat verilir, onlarla aparılan didaktik məşğələlərin təşkili, oyun və gündəlik həyat şəraitində təlim ilə bağlı ətraflı tövsiyələr edilir, valideynlərin öz övladları ilə evdə məşğul olarkən onlara verə biləcəkləri tapşırıqlardan danışılır. Bu məlumatların məqsədi valideynlərin təcrübəsini artırmaq və genişləndirmək, uşaqlara nəyi, necə və hansı ardıcılıqla öyrətmək seçimində onlara yardım etməkdir.

Vəsait məktəbəqədər yaşında Daun sindromu olan uşaqların valideynləri, bu uşaqlarla işləyən pedaqoqlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN 978-5-903376-03-2 © Medvedeva T.P., 2010-ci il
© QKT “Daunsayd Ap” Xeyriyyə Fondu, 2010-ci il

Uşaqla nə üçün xüsusilə məşğul olmaq lazımdır?

Daun sindromu olan uşaqlara təlim keçərkən biz qarşımıza onların dərketmə imkanlarının maksimum dərəcədə inkişaf etdirilmək, onların uşaq bağçasına getmək və gələcəkdə sərbəst (və ya nisbətən sərbəst) həyata hazırlamaq məqsədini qoyuruq. Bir çox hallarda bu qabiliyyət nitqin inkişafı ilə əlaqəli olur. Lakin, sərbəst fəaliyyət üçün nitqi başa düşmək və danışmaq bacarığından əlavə aşağıdakılar vacibdir:

1. Qarşıya məqsəd qoymaq.
2. Bu məqsədə gətirib çıxaran hərəkətləri planlaşdırmaq.
3. Bu hərəkətlərdən hər birini ayrı-ayrılıqda yerinə yetirməyi bacarmaq.

Məsələn, siz çörək almaq istəyirsinizsə, sizə mövsümə uyğun paltar seçmək, onu geyinmək, pul götürmək, qapını bağlamaq, mağazanı tapmaq, çörək seçmək, onun pulunu ödəmək, evin yolunu tapmaq, qapını açmaq və üst geyimi çıxarmaq lazımdır. Siz lazımı hərəkətlərin yerinə yetirilməsi ardıcılığını düzgün planlaşdıraraq bu addımların hər birini ayrı-ayrılıqda etməlisiniz.

İdrak fəaliyyətinin inkişafının və ya mütəxəssislərin dediyi kimi koqnitiv inkişafın vəzifəsi düşünmə qabiliyyətinin inkişafı, anlayışın formalaşması və ayrı-ayrı vərdislərin aşılması, eləcə də uşaqlara bir neçə anlayış və ya vərdişin eyni vaxtda istifadə edilməsi bacarığının öyrədilməsidir ki, bu da onlara vəziyyəti daha yaxşı təhlil etməyə, məqsədi müəyyən etməyə və bu məqsədə nail olmaq üçün öz hərəkətlərini planlaşdırmağa imkan verir.

Biz uşağı stol arxasında, didaktik materialdan istifadə etməklə xüsusi təşkil edilmiş məşğələ prosesində, eləcə də məişətdə və oyun şəraitində təlim keçə bilərik.

Stol arxasında uşaqla məşğul olarkən biz bir qayda olaraq sonradan məişət və ya oyun şəraitində istifadə edilə biləcək ayrı-ayrı bacarıq və ya vərdisləri məşq edirik.

Məişət şəraitində biz adətən özümüz uşağın qarşısında məqsəd qoyuruq və uşaq hərəkətlərin lazımı ardıcılığını öyrəndikcə tədricən hərəkətdə öz iştirakımızı azaldaraq onu bu məqsədə gətirib çıxaracaq lazımı addımları ona təlqin edirik.

Uşaq oyun şəraitində sərbəst şəkildə qarşıya məqsəd qoya, hərəkət ardıcılığını planlaşdırmağa və yerinə yetirə bilər. Sürətli oyun da həmçinin uşağın məqsədi və gerçək həyatda qarşılaşdığı hərəkətlərin planını başa düşməsinə icazə verir. Çünki oyun onları uşağa uyğun tempdə və izahlarla dəfələrlə təkrar etməyə imkan verir. Məsələn, poliklinika oyununda uşağın həkimə getdiyi zaman baş verən (və ya baş verməli olan) hadisələri oynayırsınız. Bundan əlavə, hərəkətləri gerçək həyatdan oyuna köçürmək bacarığı abstrakt təfəkkürün inkişaf etməsinə yardım edir.

Çox vaxt elə olur ki, məşğələlərdə məşq etdirilmiş vərdis yalnız məşğələdə tələb olunur. Belə ki, məişətdə ona müraciət edilməsi valideynlərin xüsusi diqqətini tələb edir. Uşağın öz oyunu isə onun “akademik” vərdislərindən daha az inkişaf etmiş olur. Uşaq oyuncaqlardan düzgün istifadə etsə də (məsələn, oyuncaq maşındırsa, onu sürür) öz oyunlarına sərbəst şəkildə yeni, daha da mürəkkəb vərdislərini daxil edə və süjeti genişləndirə bilmir. Məsələn, ayı nənəgilə qonaq getməyə hazırlaşdı. O, maşına mindi və getdi. Yolda o, mağazaya girdi, nənəyə tort və üç portağal aldı. Sonra maşın xarab oldu, onu təmir məntəqəsinə aparmaq lazım gəldi, onun özü tramvaya minməli, bilet almalı oldu və s.

Mənim süjetli oyuna bu qədər diqqət ayırmağım təsadüfi deyil. Çünki, nə qədər oyuncaqları olsa da, uşaqlar oyunu özləri öyrənə bilmirlər. Yaşlıları ilə ünsiyyət bunu öyrənmək üçün kifayət etmir. Valideynlər adətən uşaqlarla oynamağı xoşlamır, onları daha formal metodlarla öyrətməyə üstünlük verirlər. Lakin, məhz oyun təlimin hərəkətlərin planlaşdırılması və qarşıya məqsədin qoyulması ilə bağlı olan daha əhəmiyyətli hissəsinin baş verdiyi meydan rolunu oynayır.

Düzgün qurulmuş təlimdə məşğələlər zamanı, məişət və oyun şəraitində formalaşmış vərdislər bu üç halın hamısında istifadə edilməlidir. Məsələn, məşğələdə uşaq nümunəyə əsaslanmaqla əşyaları rənginə görə çeşidləməyi öyrənir, yəni, qırmızı dairəcikləri qırmızılardan, yaşılları yaşılların yanına qoyur. Evdə biz uşağa deyirik: “Sənin qırmızı paltarın var, qırmızı corabları da tap. İndi isə o biri corabı tap, o da qırmızıdır”. Əsgərlər oyununda: “Mən qırmızı əsgərləri seçirəm, sənsə, yaşılları. Gəl, kərpiclərdən divarlar quraq. Mən öz əsgərlərimi götürürəm, sənsə, özünükləri. Onlar vuruşsunlar”.

Uşaqlar anlayış və ya vərdisləri onlardan sərbəst şəkildə istifadə etməyə başladıkları zaman mənimsəyirlər.

Daun sindromu olan uşaqların inkişaf xüsusiyyətləri

İndiki zamanda şübhə yoxdur ki, Daun sindromu olan uşaqlar adi uşaqlar keçən eyni inkişaf mərhələlərini keçirlər. Təlimin ümumi prinsipləri Daun sindromu olan uşaqlara xas olan spesifik xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla məktəbəqədər yaşda uşaqların inkişafı haqqındakı müasir təəvvürlər əsasında işlənilib hazırlanmışdır. Onlara aşağıdakılar aiddir:

1. Anlayışların ləng formalaşması və vərdislərin ləng yaranması:
 - Qavrama tempinin aşağı düşməsi və cavabın ləng formalaşması;
 - Materialın mənimsənilməsi üçün çoxlu sayda təkrarın vacibliyi;
 - Materialdan ümumi nəticənin çıxarılması səviyyəsinin aşağı

olması;

- Kifayət qədər tələb olunmayan vərdislərin itirilməsi.

2. Aşağıdakılarla əlaqədar olan və eyni vaxtda bir neçə anlayışdan istifadə edilməsi bacarığının zəif olması:

- Yeni informasiyanın artıq öyrənilmiş materialla birləşdirməyin vacib olduğu hallarda uşaqda yaranan çətinliklər;
- Mənimlənilmiş vərdişin bir vəziyyətdən digərinə köçürülməsində çətinliklər. Şəraiti nəzərə alan çevik davranışın patternlərlə, yəni dəfələrlə təkrar edilmiş hərəkətlər nəticəsində öyrənilmiş eyni tipli davranışlarla əvəz edilməsi;

- Əşyanın bir neçə əlamətinin istifadə edilməsini və ya hərəkətlər ardıcılığının yerinə yetirilməsini tələb edən məşğələlər zamanı yaranan çətinliklər;

- Məqsədin müəyyən edilməsində və ya hərəkətin planlaşdırılmasında pozuntular.

3. Müxtəlif sahələrdə (hərəkət, nitq, sosial-emosional) uşağın inkişafındakı qeyri-bərabərlik və koqnitiv inkişafın digər sahələrlə sıx əlaqəsi.

4. Bu yaş üçün xarakterik olan əşyavi-praktik təfəkkürün xüsusiyyəti bütöv obrazın (görmə, eşitmə, ləmə, propriosepsiya) yaradılması üçün bir neçə hiss orqanından istifadənin vacib olmasıdır. Görmə-cismani təhlil etmə daha yaxşı nəticə verir, yəni, uşaq üçün ən yaxşı izah onun valideyni yamsılaması və ya hərəkəti onunla birlikdə yerinə yetirməsidir.

5. Hiss etmə qavrayışının pozulması. Bu, hissiyyatın zəifləməsi və tez-tez rast gəlinən görmə və eşitmənin pozuntuları ilə əlaqəli olur.

6. Daun sindromu olan uşaqlar müxtəlif çıxış səviyyələrinə malik olurlar və onların inkişaf tempi də əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər.

Koqnitiv inkişaf proqramının əsasını aşağıdakılar təşkil edir: məktəbəqədər uşaqların təfəkkürünün əşyaviliyi, onların hissiyyat təcrübəsindən istifadə edilməsinin vacibliyi, canlı-əyani və məntiqi təfəkkürə sonrakı keçid üçün baza kimi əyani-aktiv təfəkkürə əsaslanma, uşağın öz motivasiyasını istifadə etməsi, eləcə də hər bir uşağa onun özəlliklərini, üstün tutduğu şeylər və öyrənmə sürətini nəzərə alan fərdi yanaşma imkanı

Uşaqla necə məşğul olmalı?

Məktəbəqədər yaşda uşağın inkişafının əsasını onun fəaliyyəti təşkil edir. Belə ki, bu yaşdakı təfəkkür əşyavi xarakter daşıyır. Uşaq hərəkətlər vasitəsilə ətraf aləmlə tanış olur. Bu, onu əhatə edən əşyalarla baş tutur. Bu hərəkətlər təfəkkürün inkişafının əsasını təşkil edir. Çalışın ki,

sizin uşağınızın fəaliyyəti sıx və müxtəlif olsun. Hər bir insan biliklərinin yalnız bir hissəsini xüsusi məşğələlər prosesində əldə edir. Ətrafda baş verən hər şey informasiya mənbəyi olur, onun tərəfindən nəticə çıxarılır və istifadə edilir. Uşaq əlbəttə, istisna təşkil etmir. Onun üçün bilik əldə etməyin əsas forması oyun və məişət işlərində iştirakdır. Daha sonra isə xüsusi hazırlanmış didaktik məşğələlər gəlir.

Nə vaxt uşaqla didaktik məşğələlərə başlamaq olar?

Məşğələlər zamanı uşağın sizin tapşırıqlarınızı başa düşməsi və yerinə yetirməsi üçün o, artıq, bu vaxta qədər valideynlərin ona müraciət etdikləri hər hansı xahişləri yerinə yetirməyi öyrənməlidir. Bu xahişlər ən sadə ola bilər və sözlərlə və əl hərəkətləri ilə ifadə edilə bilər. Eləcə də, uşaq valideyni yamsılayaraq hərəkət edə bilər. Məsələn, siz uşağa fincan verir və onu stolun üstünə qoymağı xahiş edirsiniz, eyni zamanda isə siz öz fincanınızı oraya necə qoyduğunuzu ona göstərirsiniz. Bu zaman o, öz istəyinə və ya vərdişinə görə hərəkət etməyəcək, ona verilən göstərişi yerinə yetirəcəkdir. Beləliklə, didaktik məşğələlərə hazırlıq üçün uşağın məişət şəraitində valideynin sadə tapşırıqlarını yerinə yetirməyi öyrənməsi vacibdir. Bir qayda olaraq uşaqla didaktik məşğələləri 2,5-3 yaşdan başlamaq olar.

Məşğələlər üçün hansı materialdan istifadə etməli?

Məktəbəqədər uşaqların təliminin əsasında əşyavi fəaliyyət durur. Belə ki, bu yaşda təfəkkür əşyavi-praktik xarakter daşıyır. Uşaq gərək ətraflı baxsın və toxunsun, hərdən isə o, “işlədiyi” materialı gəmirməlidir ki, onu şifahi göstəriş ilə asan əlaqələndirə bilsin və daha tam və dəqiq obrazını yaratsın. Ona görə də məşğələ zamanı yaxşı olar ki, parlaq rəngli oyuncaqlardan, müxtəlif xüsusiyyətə malik oyuncaqlardan, məişət əşyalarından istifadə edilsin. Məsələn, çeşidləməni öyrətmək üçün diyircəklərdən və kubiklərdən, eləcə də şam qozası və şabalıddan və ya çəngəl və qaşıqlardan istifadə etmək olar. Çalışmaq lazımdır ki, eyni vərdişlərin məşq etdirilməsi üçün müxtəlif materiallardan istifadə edilsin. Şəkildən uşaq orada təsvir edilmiş əşyalar ilə tanış olduğu halda istifadə etmək olar. Sual-cavabın köməyi ilə təlimə isə yalnız uşaq kifayət qədər yüksək səviyyəli ünsiyyət bacarığına malik olduqda yer vermək olar.

Uşaqla məşğələlər üçün lazım olan vəsaitlərin əksər hissəsini valideynlər çalışmanın əvvəlində təsvir edildiyi kimi əl altında olan vasitələrdən istifadə etməklə özləri düzəldə bilərlər.

Stol arxasında necə məşğul olmaq olar?

Uşaqla stol arxasında məşğul olmaq vacibdir. Bunun üçün stol arxasında oturmağı həqiqətən tələb edən fəaliyyət növlərini seçmək

lazımdır. Siz ailəliklə stol arxasında loto oynaya, rəsm çəkə və ya heykəl qura bilərsiniz. Döşəmədə isə kubikdən daha yaxşı ev qura və ya maşın sürə bilərsiniz.

Stol arxasında uşaqla elə üzbəüz oturun ki, o, asanlıqla sizin tapşırıqlarınızı eşidə və jest və hərəkətlərinizi görə bilsin. Uşaq stolunuz yoxdursa, çalışın ki, o, stolda düzgün şəkildə otursun: onun ayaqlarının altına skamya qoyun və əmin olun ki, onun sinəsi stolun süfrəsi səviyyəsindədir.

Bizim uşağa verdiyimiz göstərişlər onun nitqi anlamaq səviyyəsinə uyğun olmalıdır. O, qısa və dəqiq deyilməli, bir çox hallarda isə onu hissə-hissə, aramla söyləmək və sözləri əl hərəkətləri ilə dəstəkləmək lazımdır. Hərdən şifahi göstərişlərin əvəzinə uşağa onun nə etməli olduğunu göstərmək olar. Mütləq uşağa düşünmək və cavab vermək imkanı vermək üçün fasilə vermək lazımdır. Onu tələsdirməyin. Uşaq düşünməyi hələ çatdırma bilmədikdə ona verilən işarə çox vaxt onu yalnız karıxdırır.

Uşaq çalışmanı sərbəst yerinə yetirməyi bacarmadıqda, diqqətini lazımi hərəkət və ya vacib detala cəmləsdirməkdə ona kömək etmək, məsələn, ona indi lazım olan detalın sxemini göstərmək lazımdır. Əgər bu kifayət etməzsə, onun əlindən tutmaqla (birgə yerinə yetirmə) və ya çalışmanın bir hissəsini onun əvəzinə yerinə yetirməklə düzgün hərəkəti yerinə yetirməkdə uşağa yardım edin. İstənilən halda çalışın ki, çalışma tamamlansın.

Hər bir məşğələyə müxtəlif mövzuda olan bir neçə çalışma daxil etmək olar. Başlanğıc mərhələdə bir çalışma 2-3 dəqiqə, bütün məşğələ isə 10-15 dəqiqə davam edə bilər. Uşağın yaşına uyğun olaraq bir çalışmanın müddəti tədricən 5-7 dəqiqəyə qədər, məşğələnin müddəti isə 30-40 dəqiqəyə qədər artırıla bilər.

Hazırkı mərhələdə uşağa uyğun olan çalışmanı necə seçməli?

Bu kitabçada təklif edilən bütün çalışmalar çətinlik dərəcəsinə uyğun olaraq bir neçə “blok”a bölünmüşdür. Hər bir bloka təlimin müxtəlif bölmələrindən olan çalışmalar daxil edilmişdir. Proqram elə qurulmuşdur ki, uşaqlar daha yüksək səviyyəli çalışmalarını yerinə yetirərkən əvvəlki səviyyələrdəki çalışmaların mənimsənilməsi zamanı əldə etdikləri vərdislərdən istifadə edə bilsinlər. Ona görə də, növbəti blokun çalışmalarına yalnız əvvəlki səviyyələrdəki çalışmalar mənimsənildikdən sonra keçmək vacibdir. Hətta uşaq artıq böyük olsa və çox şeyi etməyi bacara bilsə belə onunla ən sadə çalışmalardan başlamaqla məşğul olmaq lazımdır. Onun həqiqətən də bu çalışmalarını yerinə yetirmək bacarığının olub-olmadığına çox az vaxt içərisində əmin olacaqsınız. Ardıcılıqla növbəti bloklara keçərkən uşağın sadəcə azacıq köməklə yerinə yetirə biləcəyi çalışmalar tapacaqsınız. Məhz bu çalışmalar “uşağın yaxın inkişaf zonası”nda yerləşir. Bu o deməkdir ki, həmin çalışmalar hazırkı mərhələdə

onun ehtiyac və imkanlarına uyğun gəlir.

Bir blokun mənimsənilməsinə sərf edilən vaxt hər bir uşaq üçün fərdi seçilir.

Təcrübə göstərir ki, uşaqlar bir blokun bütün çalışmalarını demək olar ki, eyni vaxtda mənimsəyirlər. Yerinə yetirilməsi digər sahələrin, məsələn, nitq və ya kiçik motorikanın kifayət qədər inkişaf etməməsi səbəbindən çətinləşən çalışmalar istisna təşkil edir.

Əgər uşaq, məsələn, quruculuq fəaliyyətinin öhdəsindən asanlıqla gələ bilər, lakin, bununla belə, bu blokun digər bölmələrinin çalışmalarını yerinə yetirə bilmir. Bu zaman güman etmək olar ki, çətinliyə səbəb olan çalışmanın yerinə yetirilməsi quruculuq fəaliyyətindən çox nitqi daha yaxşı başa düşməyi tələb edir. Ola bilsin ki, bu halda daha yaxşı nəticələrin əldə edilməsi üçün təlimatları sadələşdirmək və onu əl hərəkətləri ilə müşayiət etmək lazımdır.

Əgər əksinə, quruculuq fəaliyyətində geri qalma müşahidə edilirsə, onda ola bilsin ki, uşağın kiçik motorikanın inkişafında, xüsusilə, əlin biləkdən döndərilməsində problem vardır. Bu da, qurma zamanı detallı düzgün döndərilməsinə imkan vermir və əlavə məşqlər tələb edir.

Uşaq hər hansı bir çalışmanı yerinə yetirməyi bacarmadıqda çətinliyə məhz nəyin səbəb olduğunu aydınlaşdırmaq üçün onu ayrı-ayrı hissələrə bölmək və bu hissəni ya ayrılıqda, yaxud da məsələn, uşaq nitqin kifayət qədər inkişaf etməməsi ilə əlaqədar olaraq rəngi sərbəst deyə bilmədikdə bu çalışmanı sonraya saxlamaq lazımdır. Növbəti səviyyəyə keçən zaman uşaqda yeni çalışmaların mənimsənilməsində ciddi çətinliklər hiss olunarsa, əvvəlki blokun həmin bölmələrinin çalışmalarına qayıtmaq tövsiyə olunur.

Məşğələni uşaq üçün necə cəlbəedici etməli?

Ən ilkin şərt – bu məşğələlərin sizin özünüzdən xoşuna gəlməsidir.

Əgər məşğələlər sizi əsəbiləşdirirsə, onlar çətin ki, uşağınızın xoşuna gəlsin.

Uşağın öz motivasiyasından istifadə etmək vacibdir. Yaxşı olar ki, təklif edilən oyuncaqlar onun xoşuna gəlsin. Çalışma mümkün qədər elə qurulmalıdır ki, məşq etdirilən vərdiş onun öz məqsədinə çatması üçün bir vasitə kimi lazım olsun. Onun məqsədi və sizin məqsədiniz çox vaxt üst-üstə düşməyə bilər. Məsələn, siz kiçik motorikanı inkişaf etdirmək məqsədilə qəpikləri daxılı atmağı uşağa buyurursunuz. Uşaq bu hərəkəti ona görə edir ki, onun qəpiklər daxilın dibinə dəydiyi zaman çıxan səsdən xoşu gəlir.

Çalışma heç də həmişə (xüsusilə ilk mərhələlərdə) uşağa maraqlı gəlmir. Bu zaman o, bu çalışmanı valideynin tərfi üçün edir. Çalışmanı yaxşı etdiyi üçün uşağıq tərifləyin! Əgər onda nə işə alınmırsa, onu çalışmanı yerinə yetirmək üçün etdiyi səylərə görə tərifləmək olar: “Afərin, demək olar ki, etmişən” və bu zaman çalışmanı sonadək etməkdə ona

kömək etmək lazımdır. Uşağın fəaliyyətinə mənfi qiymət verməkdən və onda özünün “bacarıqsızlığı” barədə fikirlər yaratmaqdan çəkinin.

Uşaq çalışmadan imtina etdikdə, şəkilləri və ya oyuncaqları kənara atdıqda, üzünü çevirdikdə, bu, ona işarə edir ki, təklif edilən çalışmalar və ya forma onun inkişaf səviyyəsinə uyğun gəlmir. Bu zaman uşağa tezliklə təlimi xatırladan (stol arxasında oturma, vəsaitlərin təqdim edilməsi, valideynin xüsusi “mentor” intonasıyası və s.) hər şey barəsində ikrah hissi yaranır. Bu halda məhz nəyin çətinlik yaratdığını başa düşməyə çalışmaq və uşağa daha sadə tapşırıq vermək lazımdır. Çalışın, həmçinin, məşğələnin özünün formasını dəyişin, hər bir çalışmanın əsas məqsədini fərqləndirin və onu məişət şəraitində həll etməyə cəhd edin və ya uşaqla oynadığınız oyuna daxil edin. Bu zaman stol arxasında nəsə başqa bir çalışma ilə, məsələn, muncuq dənələrini düzmək və ya çubuq oyunu oynamaqla məşğul olmaq olar. O, sizinlə oynamağın maraqlı olduğunu anladıqda, həqiqətən də sizin istədiyinizi edə biləcək və bir müddətdən sonra stol arxasındakı didaktik oyuna qayıtmağa razı olacaq.

Uşağı oyunla necə məşq etdirməli?

Hər bir balaca uşağın ən əsas fəaliyyəti oyundur. Lakin uşaq oyunu özü öyrənə bilməz, bunu ona öyrətmək lazımdır. Oyun təşkil edərkən, siz öz üzərinizə “inkişaf etmiş uşaq” rolu götürürsünüz. Özünü oynaya-oynaya uşağa göstərsiniz ki, o, oyuncaqlarla nə edə bilər. Ola bilər ki, ilk vaxtlarda siz tamaşa göstərəcəksiniz, uşaq isə tamaşaçı olacaq. Sonra o, sizi yamsılayaraq oyuncaqlarla ayrı-ayrı hərəkətləri yerinə yetirməyə başlayacaq, daha sonra isə tədricən onları bütöv bir süjetdə birləşdirməyi öyrənəcək. Əgər uşaq artıq özü oynaya bilsə, siz yeni incəliklər daxil etməklə onun oyunlarına qoşula bilərsiniz.

Öz hərəkətlərinizi və uşağınızın hərəkətlərini təsvir edin. Sizin sözləriniz sadə, anlaşıqlı və uşağıq emosional baxımdan ruhlandırıcı olmalıdır. Məsələn, “Sən nə hündür ev tikmişən! İndi o uçdu, dovşancığaz ağlayır, nə edim? Gəl, evi təmir edək!” yoxsa ki, “Gör necə ev tikmişən, amma onu uçurma! Bax, mən elə belə də bilirdim ki, onu uçuracaqsan! Yenidən tik!” Əgər birinci təsvirdə uşağın hərəkətləri müsbətdirsə və onun qarşısında tapşırıq qoyursa, ikinci halda xatırladır ki, nə etmək olmaz və öz bəyanedici forması ilə oyunu darıxdırıcı təlimə çevirir.

Təlim müəyyən təkrarlar tələb etdikdə, elə “səhnə mizanı qurun” ki, əsaslı və maraqlı olsun. Məsələn, siz uşağa kərpicdən darvaza qurmağı öyrədirsiniz. Bu halda maşını darvazadan içəri keçirməyi buyurun. Darvaza uçub dağılsa, təbii olaraq onu yenidən qurmağı uşağdan istəyə bilərsiniz. Beləliklə, o, quruculuq işini məşq etdirə biləcək və bundan əlavə, onun yenidən dağılmağına sevinəcək.

Sizin davranış modelini göstərdiyiniz çalışma-təqdimatdan sonra

oyuncaqları əl çatan yerdə saxlayın və onun özünün bu oyuncaqlarla oynamasına şərait yaradın.

Məişət şəraitində uşağıq necə məşq etdirməli?

Uşağın ətraf aləm haqqında təsəvvürlərinin inkişaf etdirilməsi və hiss etmə təcrübəsinin artırılması məqsədilə onu ailənin digər üzvlərinin məşğul olduğu müxtəlif fəaliyyət növlərinə cəlb etmək lazımdır. Döşəmənin silinməsi (süpürgə və ya əllə) hərəkətin dəqiqləşməsinə yardım edir. Paltarın yuyulması və sıxılması (əllə), qab-qacağın yuyulması, zibilin xəkəndəzə yığılması iki əlli hərəkət vərdişləri yaradır və uşağın yeni hissetmə qabiliyyətləri əldə etməsinə imkan verir. Uşağa xəməirdən kökə düzəltməyi, yuyulmuş paltarı ləyəndə daşımağı, onu asmağı və sıxaclarla bərkitməyi, bağçada işləməyi və s. təklif etmək çox faydalıdır.

Uşaq ayrı-ayrı tapşırıqları yerinə yetirərək və ya sizin hərəkətlərinizi yamsılayaraq sizə kömək edə bilər. Məsələn, siz salat hazırlayarkən, kasanı gətirib stolun üstünə qoymağı uşaqdan istəyə bilərsiniz. Sonra isə ona təhlükəsiz birdəfəlik istifadə üçün plastmas bıçaq verə və bişmiş tərəvəz və göyərtini sizinlə birlikdə doğramağı təklif edə bilərsiniz. Əgər onda nəşə alınmasa, onun əlindən tutaraq düzgün hərəkəti ona göstərin.

Sizin uşağa müraciət etdiyiniz istəklər sadə, lakin müxtəlif olmalıdır. Nə etdiyinizi onunla müzakirə edin. Emosional momentləri fərqləndirin və intonasiya ilə qeyd edin: “Ay, sulu oldu!” və ya “Ay, quru (isti, ağır və s.) oldu!”.

Uşaq sadəcə ayrı-ayrı ev işlərini yerinə yetirməyi öyrənməməli, onlarla müntəzəm məşğul olmalıdır. Gördüyü hər bir işə görə, eləcə də sizə yardım etmək səylərinə görə onu mütləq tərifləyin. Siz özünüzin və onun hərəkətlərini şərh edərkən əşyaların ölçüsünü, rəngini və digər əlamətlərini (ağırdır, soyuqdur və s.) təkrar edə bilərsiniz. Siz süfrə açarkən saymağı, corabları yuduqdan sonra yerinə qoyarkən cüt-cüt yığmağı öyrədə bilərsiniz. Balaca uşaqlar adətən ev işlərində valideynlərinə həvəslə yardım edirlər, sonradan onları buna öyrətmək çətin olur.

Həssaslığın pozulması uşağın məşğul olmaq hazırlığına nəyə görə təsir edir?

Daun sindromu olan uşaqların çoxunda ağrı və toxunma həssaslığı aşağı olur, görmə və eşitmədə pozulmalar baş verir. Ona görə də, onlarda “hissiyyat defisiti” adlandırılan hal baş verir. Yəni, onların aldığıları hissələrdə çatışmazlıq olur və ya onların hissiyyatı qeyri-dəqiq və pozulmuş

olur. Uşaqda aşkar hissiyyat defisiti olarsa, o, bunu kompensasiya etmək üçün hər vaxtlə müxtəlif hisslər qəbul etməyə səy göstərəcək: oyuncağı möhkəmcə tıqqıldatmaq, yırgalanmaq və s. Didaktik məşğələ, stol arxasında oturmaq, kartlardan və ya şəkillərdən istifadə etmək belə uşağın diqqətini cəlb etmir və o, bundan yayınır. Əgər onun valideynləri əsəbiləşərək onu şapalaqlayırlarsa, ola bilər ki, o, bundan razı qalsın. Çünki, o, nəhayət, həqiqətən hiss edə biləcəyi kifayət qədər güclü hiss qəbul etmişdir.

Hissiyat defisitinin qarşısını almaq üçün siz uşağı möhkəmcə qucaqlaya, “minikdəki kimi gəzdirə” və onunla güləşə və ya özünü altdan çıxarması üçün yorğanı üstündən çəkib sərt mələfəyə, yun ədyala bükə və ya balıqları onun üstünə yığa bilərsiniz.

Belə oyunları adətən oğlan uşaqları ilə oynayırlar, lakin, bu oyunlar qız uşaqları üçün faydalıdır. Belə oyunlar oynayan zaman vacibdir ki, hamı şən olsun, valideynlər özlərini emosional aparsınlar və qəbul edilmiş hissi müqayisə etməkdə və qiymətləndirməkdə uşağa kömək etsinlər.

“Çirkli oyunları” bütün uşaqlarla oynamaq olar. Bu oyunlarda qum və su, un və su, xəmir, plastilin, gil, rəng çubuqları, üz qırıxma üçün köpükdən istifadə nəzərdə tutula bilər. Yaxşı olar ki, uşaq bu materiallarla oyundan təkəcə əli ilə deyil, eləcə də bütün bədəni ilə müxtəlif hisslər qəbul etsin. Yuyunmazdan əvvəl onu rəng çubuğu ilə boyayaraq və ya üz qırıxma üçün köpük sürərək güzgünün qarşısına gətirib ona özünün yuyunması üçün hamam lifi vermək olar.

Yayda yaxşı havada çalışın uşaq qumda və otluqda sürüşsün və oynasın, qumdan, gildən, daşlardan və budaqlardan qalalar qursun. Onların üst-başlarını çirkəndirməyindən qorxmayın. Uşaq belə oyunlardan imtina edərsə, siz ona nümunə göstərə bilərsiniz.

Məşğələ prosesində uşağın uğurlarını necə qiymətləndirməli?

Məşğələ zamanı uşaqlara verilən bütün çalışmalar çətinlik səviyyəsinə görə dörd bloka bölünmüşdür. Hər bir bloka təlimin müxtəlif bölmələrindən olan çalışmalar daxil edilmişdir. Bunlar uşağa eyni vaxtda verilə bilər. Hər bir blokun çalışmaları növbəti səviyyəyə keçmək üçün mənimsənilməsi lazım olan çalışmaların siyahısı verilmiş qiymət cədvəlinə (əlavə 1-ə bax) uyğunlaşdırılmışdır. Təlim prosesində uşağa həm cədvəldə göstərilən, həm də digər materiallardan olan və eyni vərdişlərin məşq etdirilməsinə yönəlmiş analoji çalışmaları vermək və onları uşağın gündəlik həyatına və sərbəst fəaliyyətinə daxil etmək olar.

Hər bir blokun əvvəlində uşaqla keçirdiyiniz məşğələ prosesində doldura biləcəyiniz cədvəl (bu cədvəllər əlavə 1-ə daxil edilmişdir) verilmişdir. Uşaq çalışmanı yerinə yetirərkən sizin ona hansı cəhətdən kömək etdiyinizi diqqətlə izləyin.

“Qiymət” qrafasında aşağıdakı işarələrdən istifadə etmək olar:

- + Uşaq çalışmanı sərbəst edir;
 - +/- Uşaq çalışmanı azacıq köməklə edir. Siz ona əlavə təlimat verirsiniz, diqqəti indi lazım olan hərəkətə və ya vacib təfərrüata yetirməkdə ona kömək edirsiniz;
 - /+ Uşaq çalışmanı əhəmiyyətli dərəcədə köməklə yerinə yetirir. Siz uşağa kömək edirsiniz, onun əlləri ilə hərəkət edirsiniz və ya çalışmanın bir hissəsini onun əvəzinə yerinə yetirirsiniz;
 - Kömək edilməsinə baxmayaraq çalışma yerinə yetirilməmişdir.
- Məşğələdən məşğələyə cədvəldə nə qədər çox müsbət işarəsi müşahidə etsəniz uşağınızın uğur qazandığına əyani şəkildə əmin ola bilərsiniz.

Didaktik məşğələlərin keçirilməsi metodikası

Didaktik məşğələlər zamanı uşaqlara verilən bütün çalışmaları şərti olaraq hər bir çalışmaları blokunda təmsil olunmuş aşağıdakı bölmələrə ayırmaq olar.

Diqqət və yaddaş

Bir neçə anlayışla eyni vaxtda məşq etmək, bir hərəkəti yerinə yetirmək və bununla yanaşı növbəti addımın neçə olacağını yadda saxlamaq bacarığı ən müxtəlif fəaliyyət növlərində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Yazını oxuyarkən onu bitirməmiş başlanğıc sözləri yaddan çıxarmamaq, hərfi yazarkən bütün sözü yadda saxlamaq, əşyaları sadalayarkən neçə ədəd olduğunu yadda saxlamaq, telefonla danışarkən südün daşdığını yaddan çıxarmamaq, qapını şappıltı ilə bağlayarkən açarı yaddan çıxarmamaq lazımdır.

Məntiqi çalışmaları

Abstrakt təfəkkürün inkişafı üçün zəmin yaradır, əşyavi material ilə bağlı təhlil və assosiasiya etmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Ölçü, forma, rəng

Əşyaların ölçü, forma və rəngi anlayışlarının formalaşması və onların fəal şəkildə istifadə edilməsi

Quruculuq fəaliyyəti

Quruculuq fəaliyyəti, nümunənin surətini köçürmə bacarığı, süjetli şəkil və sxemi təhlil etmə məkanı təsəvvür və təhlil qabiliyyətlərinin inkişafı üçün əsasdır. Hissələrdən tamın yığılması oxunun prototipidir. Sxem əsasında qurma işə yazının öyrənilməsindən xəbər verir.

Saymağın öyrənilməsi

Hesabın öyrənilməsi rəqəm ardıcılığı, cəmləməklə əşyaların sayılması ilə bağlı bilikləri, götürülməsi xahiş edilən əşyaların sayını bilmək bacarığı, kəmiyyət və sayın uyğunlaşdırılması, hesablayıcı materialdan istifadə etməklə nümunə və tapşırıqların həllini əhatə edir.

Oyun fəaliyyəti

Süjet xətti və rol oyunları uşağın gerçək həyatda baş verən hadisələrin məqsədini və ardıcılığını başa düşməsinə yardım edir, yaddaşı, assosiativ təfəkkürü və planlaşdırmanı inkişaf etdirir, ona gələcəkdə öz oyunlarına və digər uşaqlarla oyunlarına daxil edə biləcəyi süjet ünsürlərini təqdim edir. Uşaqları oyuna öyrətməklə biz onun öz yaşadları ilə əlaqə qurmaq imkanlarını asanlaşdırır, onun ətraf aləmlə bağlı biliklərini genişləndirir və çevik davranışının əsasını qoyuruq. Bu isə nəticə etibarilə onu daha sərbəst və müstəqil edir.

Daun sindromu olan uşaqların idrak fəaliyyətinin ardıcıl formalaşması və inkişafına yönəlmiş çalışmalar blokunun hər biri üzərində ətraflı duracağıq.

Blok 1. Obyektin daimiliyi barədə təsəvvür və “eynilik” anlayışına əsaslanan çalışmalar

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	Obyektin daimiliyi barədə təsəvvür	Uşağın gözünün qabağında gizlədilmiş 1-2 şeyi tapmaq	
Ölçü, forma, rəng. Nümunə əsasında çeşidləmə	“Eynilik” anlayışının formalaşması	Eyni şəkillərin cüt-cüt yığılması. Şəkili loto	
	Ölçüyə görə çeşidləmə	Böyük və kiçik dairələri iki qutuya yığmaq	
	Formaya görə çeşidləmə	Üçbucaqları və kvadratları iki qutuya yığmaq	
	Rəngə görə çeşidləmə	İki rəngdə olan detalları iki qutuya yığmaq	

Quruculuq fəaliyyəti	Sərt sxemə əsasında qurma	Seçən lövhəsini yığmaq (3-4 forma)	
	Nümunə əsasında qurma	Eyni istiqamətdə qurulan kərpiclərdən ibarət konstruksiya inşa etmək (yollar, hasarlar və s.)	
	Hissələrdən təmin quraşdırılması	Süjeti təhlil edərək iki hissədən ibarət şəklın quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	“Bir” anlayışının formalaşması	Əşya qrupundan birini götürmək	
Oyun fəaliyyəti	Oyuncaqla funksional hərəkətlərin sərbəst şəkildə yerinə yetirilməsi	“İnkişaf etdirən mərkəz”lə sərbəst oynamaq, maşın sürmək, qəpiyi daxilə atmaq və s.	
	Valideynin rəhbərliyi altında ayrı-ayrı süjetli-oyun fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi	Valideynin xahişi ilə kuklanı yedizdirmək və ya onu yatızdırmaq	

Diqqət və yaddaş

• Obyektin daimiliyi barədə təsəvvür

Materiallar: kiçik oyuncaqlar və altında əşya gizlədilən stəkan.

“Oyuncaq” mövzusunda şəkillər olan bir dəst kart.

Kiçik uşaqlar çox vaxt onların hazırda görmədiyi əşyaların əvvəlki kimi mövcud olmasına əmin olurlar. Hazırkı bölmədən daha mürəkkəb çalışmalara keçməzdən əvvəl uşağınızda obyektin daimiliyi barədə təsəvvürün formalaşdığına əmin olun. Yəni, o, doğrudan da, onun gözünün qabağında gizlətdiyiniz yerdə oyuncağı axtarır.

Bundan sonra onun gözünün qabağında ona tanış olan iki balaca oyuncağı stəkan ilə örtərək gizlətmək və ya bu oyuncaqları ovucda sıxmaqla soruşmaq lazımdır: “İt hardadır?” və ya “Maşınlar hardadır?” və s. Körpə oyuncaqları tapmağı öyrəndikdə kartlardan istifadə etməklə ona eyni cür çalışma vermək olar.

Uşaqla kartlarda olan iki-üç şəklə baxın və müvafiq jestlərdən istifadə edərək onların adını deyin, sonra isə onları çevirin və soruşun. Məsələn: “Top hardadır?”. Uşaq lazım olan kartı açmalıdır.

Ölçü, forma, rəng. Nümunə əsasında çeşidləmə

• “Eynilik” anlayışının formalaşdırılması

Materiallar: “Oyuncaq”, “ərzaq”, “paltar”, “mebel” mövzularında sadə, lakin dəqiqliklə çəkilmiş şəkillər olan cüt kartlar dəsti. Bu mövzular üzrə 4-6 şəkil olan loto kartları.

Uşağın qarşısına sadə şəkilli iki-üç kart qoyun. Öz qarşınıza da bu kartlardan qoyun. Əvvəlcə eyni şəkilli kartları bir-birinin üstünə necə qoymağı uşağa öyrədin. Sonra öz kartlarınızdan birini göstərin və adını deyin, onu uşağa verin və eynilə belə kartın harada olduğunu uşaqdan soruşun (işarət barmağını paralel tutaraq “eynilə belə” jestindən istifadə etmək olar). Uşaq eyni kartı qarşısındakı iki-üç şəkil arasından tapmalı və sizin ona verdiyiniz kartı bu kartın üzərinə qoymalıdır. Oyunda əvvəlcə cüt kartlar dəstindən istifadə edilir, sonra isə dörd-altı şəkil olan loto kartından istifadə edə bilər.

Uşaq eyni kartları bir-birinin üstünə yığmağı öyrəndikdə bütün ailə ilə loto oynamaq olar.

Eləcə də uşaqdan corabları cüt-cüt yığmağı istəmək olar (bir şərtlə ki, bu cütlər bir-birindən kifayət qədər fərqlənsin) və s.

- **Növə görə çeşidləmə**

Materiallar: şam qozaları və şabalıdlar (ümumilikdə iyirmiyə yaxın), iki qutu

Uşaqlarda çeşidləmə haqqında təsəvvürlərin yaradılması üçün əvvəlcə təkcə növünə görə deyil, eləcə də formasına görə (məsələn, şam qozaları və şabalıdlar) əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənməlidir. Uşağın qabağına nümunə üçün iki qutu qoyun və onlardan birinin içərisinə şabalıd yığın, digərinə isə şam qozası. Sonra isə uşağa bir qoza və bir şabalıd verin və onları lazımı qutulara qoymasını istəyin. Bu zaman xüsusi vurğulayın ki, eyni əşyalar bir qutuya qoyulmalıdır. Məsələn: “Eynilə belə” jestindən istifadə etməklə “Qoza. Belələri hardadır? Ora qoy”. Daha sonra bütün qoza və şabalıdları uşağa göstərərək onları iki qutuya yığmasını istəyin.

Növə görə çeşidləməni öyrətmək üçün həmçinin karandaş, düymə, xırda daş, çarx və ya digər materiallardan istifadə etmək olar. Uşağa çəngəl və qaşığı qab-qacaq qutusunun bölmələrinə yığmağı, almaları bir səbətə, soğanları isə digər səbətə yığmağı, yuyulduqdan sonra tumanları və corabları çeşidləməyi və s. tapşırın. Uşağın çeşidləmə anlayışını qavramasından sonra ölçü, forma və rəngə görə çeşidləmənin öyrədilməsinə keçmək olar.

- **Ölçüyə görə çeşidləmə**

Materiallar: iki ölçüdə (böyük və kiçik) müxtəlif rəngli dairəciklər dəsti və iki qutu. Belə bir dəsti kartondan da hazırlamaq olar.

Əvvəlcə bir rəngdə olan dairəciklərdən istifadə edin. Uşağın qabağına iki qutu qoyun. Onlardan birinə kiçik dairəni, digərinə isə böyüyü qoyun. Dairəcikləri uşağa bir-bir göstərərək ölçüsünü deyin və onları lazımı qutulara qoymasını istəyin. Bu zaman xüsusi vurğulayın ki, eyni fiqurlar bir qutuda olmalıdır. Məsələn: “Bu – böyükdür. Böyüklər hardadır? Belələri

hardadır?” Uşağın daha yaxşı başa düşməsi üçün “böyük” və “kiçik”, eləcə də “belələri” jestindən istifadə etmək olar.

Uşaq dairəcikləri nümunə üzrə düzgün yerləşdirməyi öyrəndikdən sonra ona müxtəlif rəngli dairəcikləri verin. Növbəti mərhələdə uşağa on dairəcik verin və onları nümunəyə uyğun qutulara yerləşdirməyi tapşırıq. Uşağa həmçinin böyük və kiçik qasıqları qab-qacaq qutusuna yığmağı, böyük (atanın) və kiçik (uşağın) corabları iki yerdə çeşidləməyi tapşırmaq olar.

• **Formaya görə çeşidləmə**

Materiallar: eyni cür üçbucaq, dairə və kvadratlardan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti (onları müxtəlif rəngdə hazırlamaq lazımdır) və iki qutu. Bu həndəsi fiqurlar dəstini qalın karton kağızından hazırlamaq (büzməli qablaşdırma kartonundan istifadə etmək olar) və onlara rəngli kağız yapışdırmaq olar.

Əvvəlcə eyni rəngli fiqurlardan istifadə edin. Uşağın qabağına iki qutu qoyun və hər birinə nümunə üçün fiqur, məsələn, birinin içərisinə kvadrat, digərinə dairə qoyun. Uşağa fiquru göstərərək adını deyin və onu lazımı qutuya qoymasını tapşırıq. Bu zaman xüsusi vurğulayın ki, eyni fiqurlar bir qutuda olmalıdır.

Uşaq fiqurları nümunə üzrə düzgün yerləşdirməyi öyrəndikdən sonra ona müxtəlif rəngli fiqurlar verin. Tapşırıq eyni rəngli fiqurda olduğu kimi verilir. Növbəti mərhələdə uşağa on fiqur verin və onları nümunəyə uyğun iki qutuya yerləşdirməyi tapşırıq. Uşağın qavrama səviyyəsindən asılı olaraq ona çeşidləmə üçün üç fiqur və üç qutu təklif edin.

Həmçinin oyunda olduğu kimi, məsələn, ayıciq yalnız dairəvi peçenyeni, it isə yalnız üçbucaqları xoşlayır demək olar.

• **Rəngə görə çeşidləmə**

Materiallar: dörd əsas rəngdən (qırmızı, göy, yaşıl və sarı) ibarət iri mozaika dəsti və iki qutu.

Bu təlim mərhələsində dörd əsas rəngdən istifadə edilir: qırmızı, sarı, yaşıl və göy. İki müxtəlif rəngli mozaikanı götürün və mozaikanın hissələrini nümunə üçün bir-bir qutulara yığın. Mozaika hissələrini bir-bir uşağa göstərin, rəngini deyin və uyğun qutuya qoymağı tapşırıq. Məsələn: “Bu – sarıdır. Sarılar hardadır? Belələri hardadır? Oraya qoy”. Sonra uşağa iki rəngdə olan 10 mozaika hissəsini verin və onları nümunəyə uyğun

iki qutuya yığmağı tapşırın. Uşağın qavrama səviyyəsindən asılı olaraq çeşidləmə üçün üç, daha sonra isə dörd rəng təklif etmək olar.

Rənglərin adından gündəlik həyatda istifadə edin: “bu göy maykadır, belə göy corab götür” və s. Oyun quraraq uşağa kukla üçün nəlbəkinin rənginə uyğun fincan seçmək, əsgərləri iki orduya ayırmaq, dovşancıq üçün sarı, ayıcıq üçün isə göy kubiklərdən (kubik nümunələrini göstəririk) ev tikməyi tapşırın.

Quruculuq fəaliyyəti

• Sərt sxem əsasında qurma. Görmə-hərəkət əlaqəliliyinin inkişaf etdirilməsi

Materiallar: 4-6 hissəsi olan lövhə (Seqen lövhəsi). Hissələrin dəstəyi rahat olmalıdır.

Seqen lövhəsini uşağın qabağına qoyun və onunla birlikdə bütün hissələri götürün. Sonra hissələri bir-bir uşağa verin və onları yerinə qoymağı tapşırın. Sınaq metodundan istifadə edin: “Oraya uyğun gəlmir. Bura qoyaraq yoxla”. Uşaq əhəmiyyətli dərəcədə çətinlik duyarsa əvvəllər oyuqların bir hissəsini bağlayın və ona iki oyuqdan lazım olanını seçmək imkanı verin. Tədricən görmə vasitəsilə uyğunlaşdırma vərdisləri inkişaf edəcək və uşaq oyuqları demək olar ki, səhv salmadan hissələri öz yerinə qoymağı öyrənəcək. Bu halda bütün hissələri ona verin və onları yerinə qoymağı tapşırın.

Siz Seqen lövhəsinin əvəzinə ayaqqabı qutusunda rahatca “poçt qutusu” hazırlaya bilərsiniz. Qapağında uşaqların diyircək və kubiklər ata biləcəyi kvadrat və dairəvi oyuqlar açın. Uşağa təklif edilə biləcək digər bir çalışma “daxıl”dır. Daxılı metal bankanın plastik qapağında yarıq açmaqla düzəltmək olar. Oyunun gedişində daxılı tədricən döndərməklə yarığın yeri dəyişsək, uşaq buna uyğun olaraq qəpikləri döndərməli olacaq və beləliklə də görmə-hərəkət əlaqəliliyini inkişaf etdirəcək və əlin biləkdən dönməsini məşq etdirəcək.

• Nümunə əsasında qurma

Materiallar: taxta kərpic dəsti (10 ədəd)

Şaquli qoyulmuş kərpicdən yol, qüllə, hündür hasar və ya alçaq hasar (kəndələninə qoyulmuş kərpicdən) qurmağa başlayın (əlavə 2-yə bax). 3-4 kərpicdən ibarət nümunə tikin. Sizin nümunədə bütün kərpiclərin istiqaməti eyni olmalıdır. Sonra kərpicləri bir-bir uşağa verin və ona yol və ya hasar tikintisini davam etdirməyi tapşırın. Əgər onda alınmırsa, özünüzdən kərpicləri necə düzdüyünüzü ona göstərin. Əgər bu da kifayət etməzsə, birgə hərəkətə keçməli və onun əlindən tutaraq bir neçə kərpic qoymaqda ona yardım edin, daha sonra isə başlanmış nümunəni sərbəst şəkildə davam etdirməsini ona tapşırın. Tikinti işini bitirdikdən sonra mütləq onu istifadə

etmək lazımdır. Uşağa iki barmağı ilə yolda yeriməyi, maşın sürməyi, hasarın arxasında isə kiçik oyuncaqları gizlətməyi, qülləni uçurtmağı və s. təklif etmək olar. Kərpicdən qurma işlərini oyun fəaliyyətində geniş istifadə etmək olar. Bu zaman uşaq yol və hasar tikir, valideyn isə onu daha mürəkkəb konstruksiyalarla tamamlayır. Kərpic əvəzinə uşaq yeməyi qutularından və kasetlərindən istifadə etmək olar.

- **Hissələrdən tamın yığılması**

Materiallar: iki hissədən ibarət kəsik şəkillər dəsti. Şəkillər müxtəlif istiqamətlərdə kəsilməlidir. Belə dəsti çəkilmiş sadə süjetli bir neçə parlaq şəkli qalın karton kağızının üzərinə yapışdırmaqla və onların hər birini maket bıçağı ilə iki hissəyə kəsməklə özünüz də hazırlaya bilərsiniz. Onlar əyri xətlərlə elə kəsilməlidir ki, şəkilin hissələrini bir-biri ilə tutuşdurmaq ehtiyacı yaransın. İnsan fiqurları təsvir edilmiş dəb jurnallarındakı şəkillərdən də istifadə etmək olar.

Yığılmış şəkli uşağa göstərərək oradakı təsvirləri onunla müzakirə edin və müxtəlif detalları göstərməyi ondan istəyin. Məsələn: “Bu ayıciqdır. Ayıciğin başı hardadır? Qarnı hardadır? Pəncələri hardadır? Gəl, ayıciğa baxaq. Ayıciq sağdır”. Sonra şəkilin hissələrinə ayırın və onu yenidən qurmağı uşağa tapşırıq. O, bunu mənimsədikdə çalışmanı daha da çətinləşdirin. Şəkili hissələrə ayırarkən elə edin ki, uşaq onu yığarkən onları çevirməli olsun. Diqqəti süjetə və şəkilin hissələrinin tutuşdurulmasına yönəltməklə uşağa kömək etmək olar. Məsələn: “Bir bax. Burada top (hissə) var. Orada da top (hissə) var. Bu topu bütöv elə”. Şəkil yığıldıqdan sonra şəkilin tam olduğunu təsdiqləyin və uşağıq tərifləyin.

Hesablamanın öyrədilməsi

- **“Bir” anlayışının formalaşdırılması**

Materiallar: “Meyvə və tərəvəz”, kukla və boşqab mövzusunda hesablama materialı dəsti.

Uşaq valideynin tapşırığı ilə bir neçə əşya içərisindən birini götürməyi, “bir” deməyi və ya müvafiq “bir” jestindən istifadə etməyi (bir barmağını göstərməyi) bacarmalıdır.

Boşqabı kuklanın qabağına qoyun və hesablama dəstindən üç-dörd pomidoru uşağın qabağına düzün. Kuklanın adından istəyin: “Mənə bir pomidor verin”, eyni zamanda isə “bir” jestini göstərin. Uşaq bir pomidoru boşqaba qoyacaq. Boşqabdakı pomidoru ona göstərin və soruşun: “orada neçə pomidor var?” Uşaq “bir” cavabını verəcək və ya “bir” jestini göstərəcək. Uşaqdan barmağı ilə pomidora işarə etməklə “bir” jestini göstərməsini istəyin. Bu, əlavə olaraq jest və əşyanın sayını uyğunlaşdırmaqda ona yardım edir. Bundan sonra uşaqdan kuklaya pomidor yedizdirməsini istəyin. Qoy, kukla ona desin, məsələn, “Sağ ol,

çox dadlıdır!” İndi pomidoru yığışdırın və üç-dörd “alma” qoyun. Oyun təkrarlanır.

Gündəlik nitqə “bir” anlayışını daxil edin. Deyin: “Bir qaşığı, bir konfet götür, mənə bir peçenye ver” və müvafiq şəkildə “bir” jesti edin. “Bir” sözündən istifadə əksər hallarda süni olur, lakin bununla belə, onun nitqdə işlədilməsi faydalıdır.

Oyun fəaliyyəti

• Oyuncaqla funksional hərəkətlərin sərbəst şəkildə yerinə yetirilməsi

Materiallar: “effekt”li oyuncaqlar, “inkişaf etdirici mərkəz”.

Uşaq tədricən oyuncaqla funksional hərəkətlərin yerinə yetirilməsini, yəni, topla oynamağı, maşın sürməyi, “effekt”li oyuncaqla oynamağı öyrənir. “İnkışaf etdirici mərkəz” kimi oyuncaqlar çox faydalıdır. Burada, uşağın sadə bir hərəkətinə cavab olaraq kifayət qədər parlaq effekt yaranır. Bu da uşağın onun hərəkətinin hansı nəticəyə gətirib çıxaracağını və nəticəyə nail olmaq üçün hansı hərəkəti etməyin lazım olduğunu anlamasına kömək edir. Beləliklə, uşaq hərəkət və nəticə arasındakı səbəb-nəticə əlaqəsinin mövcudluğunu və öz hərəkətlərinin mənasını dərk edir.

• Valideynin rəhbərliyi altında ayrı-ayrı süjetli-oyun fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi

Materiallar: kukla, oyuncaq mebel, qab-qacaq, yük maşını, kubiklər (kukla və maşınlar həm oğlanlara, həm də qızlara lazımdır).

Uşaqla süjetli oyun oynayın. Ona kuklanı necə yedizdirməyi və onu necə yatızdırmağı göstərin. Bu kifayət etmədikdə kuklanı birlikdə yedizdirin. Təlim qısa, asan başa düşülən süjetlərlə başlamaq lazımdır. Uşaq yemək yeyəndən sonra kuklanı da yedizdirin, yatmağa uzandısa kuklanı da yatızdırın. Çalışın ki, oyun zamanı uşağınızın gündəlik həyatda etdiklərini yerinə yetirin. Uşaqlar kuklanı çanaqda oturtmağı xüsusən çox xoşlayırlar. Hərdən kukla uşağın xoşuna gəlmir. Kuklanın əvəzinə xovlu oyuncaqlardan istifadə etmək olar.

Blok 2. Bir anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmalar

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	Təqdim edilmiş 3-4 obyektin yadda saxlanması	Uşağın gözünün qabağında gizlədilmiş 1-2 şeyi tapmaq	

Ölçü, forma, rəng. Adı ilə seçmə	Ölçü	Böyük və kiçik əşyaları seçmək	
	Forma	Dairə, üçbucaq və kvadrları seçmək	
	Rəng	Qırmızı, sarı, göy və yaşıl rəngləri seçmək	
Quruculuq fəaliyyəti	Sərt sxemə əsasında qurma	Həndəsi mozaikanın 2-3 detalının sxemə yerləşdirilməsi (3-4 forma)	
	Üst-üstə qoymaqla qurma	Nümunənin surətində müxtəlif istiqamətdə iki kərpicdən ibarət konstruksiyaların qurulması (divan, stul və s.)	
	Hissələrdən təmin quraşdırılması	Süjeti təhlil edərək üç hissədən ibarət şəklin quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	“Bir”, “iki” anlayışı	Əşya qrupundan bir və ya ikisini götürmək. 1, 2 rəqəminin əzbərlənməsi	
Oyun fəaliyyəti	Sərbəst şəkildə ayrı-ayrı süjetli-oyun fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi	Sərbəst şəkildə kuklanı yedizdirmək və ya onu yatızdırmaq	
	Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən ibarət süjetli oyun (valideynin rəhbərliyi altında)	Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi (sıyıq bişirmək, kuklanı yedizdirmək, onu yatızdırmaq)	

Diqqət və yaddaş

• Təqdim edilmiş 3-4 obyektin yadda saxlanılması

Materiallar: dörd kiçik oyuncaq və onları gizlətmək üçün stəkanlar.

Uşağa tanış olan mövzularda (“Oyuncaq”, “ərzaq”, “heyvan” “paltar”, “mebel”) şəkilli kartlar dəsti

Uşağın gözünlün qabağında əvvəlcə üç, sonra isə dörd kiçik oyuncağı gizlədin və soruşun: “Maşın hardadır?” Uşaq düzgün stəkanı qaldırıb baxmalı və maşını sürməlidir. Sonra oyuncağı yenidən stəkanın altında gizlədin və soruşun: “Məstən pişik hardadır?” və s. Uşaq oyuncağı tapmağı öyrəndikdən sonra şəkilli kartın istifadə edildiyi eyni çalışmanı yerinə yetirmək olar. Uşaqla birlikdə şəkillərə baxın və üçünü, sonra isə dördünü seçin. Hər dəfə sözləri jestlərlə ifadə edin. Sonra isə uşağın gözü qarşısında kartı tərs üzünə çevirin və soruşun: “Stul hardadır?” və ya “Fincan hardadır?” və s. Uşaq düzgün kartı açmalıdır. Çalışmanın düzgün yerinə yetirildiyini təsdiqləyin: “Düzdür, əfərin, bu fincandır!”

İki karta baxmaq və üzünü çevirməklə soruşmaq olar: “Burada nə var?” Uşaq sözlə və ya müvafiq jestlə cavab verir, sonra isə kartı açıb cavabın düzgünlüyünü yoxlayır. Uşağın seçiminin düzgün olduğunu

təsdiqləyin: “Düzdür, bu qaşıqdır! Afərin!” və ya onun səhvini göstərin: “Xeyr, bu qaşiq deyil, bir daha fikirləş!”

Görünüş sahəsində olmayan, məsələn, digər otaqdan hər hansı bir əşyanı gətirməyi uşağa buyurun. Yaxşı olar ki, bu buyruqları edərkən hər dəfə nəsə yeni bir əşyanı seçin. Uşaq anlamalı və yadda saxlamalıdır ki, ondan istəyirlər ki, digər otağa getsin, lazımı əşyanı götürsün və onu gətirsin, yəni, tapşırılmış məqsədə nail olmaq üçün bir necə ardıcıl hərəkəti yerinə yetirsin.

Ölçü, forma, rəng. Adı ilə seçmə

• Ölçü

Materiallar: müxtəlif ölçüdə səkkiz-on halqadan ibarət piramida.

Uşaqla birlikdə piramidanı sökün və bütün halqaları Sonra uşağa iki halqa göstərin və soruşun: “Böyüyünü götür!” və ya “Kiçiyini götür!”. Piramida tam yığılana qədər növbə ilə böyük və kiçik halqaları seçin. (Nəticədə piramida qayda ilə yığılmayacaq.) Uşaq seçimində yanlışlıqda jestdən istifadə etməklə tapşırığı təkrarlayın. Sonra isə lazımı halqanı seçməkdə ona kömək etmək olar. Əvvəlcə böyüklüyünə görə bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən halqalardan, sonra isə onun öyrənmə səviyyəsindən asılı olaraq ölçüsünə görə bir-birinə yaxın olan halqaları təklif etmək olar. Daha sonra uşağa əvvəlcə üç, sonra isə daha çoxsaylı halqalar arasından ən böyük və ya ən kiçiyini götürməyi tapşırmaq olar. Uşaq bir neçə halqanın arasından lazım olanını seçməyi öyrəndikdən sonra piramidanı nizamlı yığmağı ona öyrətmək olar. Bu zaman, hər dəfə ən böyük halqanı götürməyi xatırlatmaq lazımdır.

• Forma

Materiallar: müxtəlif rəngli, lakin eyni ölçüdə üçbucaq, dairə və kvadratdan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti.

İki qutu, dairə və kvadrat dəstini (və ya digər həndəsi fiqurları) götürün. Hər bir qutuya nümunə üçün bir fiqur qoyun. Uşağa iki fiqurdan birini seçməyi təklif edin: “Kvadratı götür” və ya “Dairəni götür”. Əgər uşaq düzgün seçim edərsə, onu təsdiqləyin: “Düzdür, bu kvadratdır” və onu kvadrat olan qutuya qoymağı tapşırın. Uşaq səhv etdikdə nümunəni ona göstərmək (“kvadrat belədir”) və tapşırığı yenidən təkrar etmək olar. Uşaqlardan cəmi on-on iki fiquru seçib qutulara yığmaq istənilir. Uşaq adı çəkilən fiqurları əminliklə seçməyi öyrəndikdə ona əvvəlcə üç fiqur arasından seçmək (bu zaman nümunə lazım olmur), sonra isə çoxsaylı fiqurlar arasından lazım olanını tapmaq (məsələn, tikintidən sonra fiqurların yerinə yığılması) təklif oluna bilər.

- **Rəng**

Materiallar: Dörd əsas rəngdən (qırmızı, göy, yaşıl və sarı) ibarət böyük mozaika dəsti və iki qutu. Bu çalışma üçün həmçinin karandaşdan, plastilindən, konstruksiya kubiklərindən və s. istifadə etmək olar.

Bu təlim mərhələsində dörd əsas rəngdən istifadə edilir: qırmızı, sarı, yaşıl və göy. İki qutu götürün və hər birinin içərisinə nümunə üçün məsələn, qırmızı və sarı mozaika parçası qoyun. Uşağa iki mozaika hissəsini (məsələn, biri qutudakı kimi qırmızı, digəri isə göy) seçməyi tapşırın: “Qırmızını götür” Uşaq səhv edərsə, qırmızı nümunəni ona göstərin. Uşaq düzgün seçim edərsə, onu təsdiqləyin: “Düzdür, bur qırmızıdır” və mozaika hissəsini digər qırmızı hissələr olan qutuya qoymağı tapşırın. Cəmi 10-15 mozaika hissəsini seçib qutulara yığmaq lazımdır.

Bu vərdiş aşılandıqdan sonra uşağa nümunədəki rəngdə iki mozaika hissəsindən adı çəkilmiş rəngi seçməyi tapşırmaq olar. Sonra isə müxtəlif rəngli üç və daha çox sayda mozaika hissəsi arasından seçim etməli (bu zaman nümunəyə ehtiyac yoxdur). Mozaika oyunu oynayarkən qutudan lazımı rəngli hissəni tapıb sizə verməsini təklif etməklə siz özünüz ondan hər hansı təsvir yarada bilərsiniz.

Rəng, forma və ölçü kimi anlayışların məşq etdirilməsi çoxsaylı təkrar və bu anlayışların fəal şəkildə gündəlik həyata daxil edilməsini tələb edir.

Məişət həyatında rəng adlarını və “böyük”, “kiçik” anlayışlarını tez-tez istifadə etməyə çalışın. Sizin uşağa göy corab, qırmızı fincan, xırda qaşiq və s. gətirməyi buyura bilərsiniz. Satışda həndəsi fiqur formasında peçenyələr vardır. Yemək zamanı uşağa istənilən formada ki peçenyeni tapmağı tapşırmaq olar. Uşaqla rəsm çəkərkən lazımı rəngli karandaş və flomasteri tapmağı buyura bilərsiniz. Rəngləri və ölçüləri oyunda da istifadə etmək olar. Məsələn: “Böyük kukla hardadır? O, çox acdır. Ona qırmızı boşqab ver. Bəs böyük qaşiq hardadır. Kuklanı yedizdir” və s.

Quruculuq fəaliyyəti

- **Üst-üstə qoymaqla qurma**

Materiallar: Müxtəlif rəngli, lakin eyni ölçülü üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaq, trapesiya və rombdan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti və bu həndəsi fiqurların üstünə qoyula biləcəyi, təbii ölçüdə təsvir edilmiş 2-3 detaldan ibarət sxem. Belə sxemləri sizin özünüz də çəkmə bilərsiniz: həndəsi fiqurları vərəqin üzərinə qoyun və onların yerini qalın flomasterlə qeyd edin. (Sxemlərin nümunəsi əlavə 3-də verilir.)

Bu çalışma blok 1-də təklif edilən Seqen lövhəsinin çətinləşdirilmiş variantıdır. Çünki, fiquru sxemə qoyarkən oyuq detallı düzgün yerləşdirməyə imkan vermir. Uşağın sxemlə işləyərkən inkişaf edən təhlil etmə qabiliyyəti, hissələrdən təmin yığılması qabiliyyəti gələcəkdə oxuma və yazma zamanı lazım olacaq.

Uşağın qabağına iki detaldan ibarət sxem qoyun və bu fiqurlardan birini sxemin üzərinə qoymaqla bunun necə edildiyini ona göstərin. Sonra ikinci fiquru uşağa verib onu qalan hissəyə yerləşdirməyi tapşırı. Uşaq fiquru tam dəqiqliklə qoymazsa, soruşun: “Belə çəkilibmi?” Sxemdə çəkilənlə dəqiq üst-üstə düşməyi üçün fiquru döndərməyi və tərpətməyi tapşırı. Sonra, iki detaldan ibarət sxemi və orada göstərilmiş fiqurları ona verin və bu fiqurları sxemdə yerləşdirməyi tapşırı. Uşaq çətinlik çəkərsə, işarət barmağını sxemdə detalın cizgiləri üzərində gəzdirərək ona kömək etmək olar.

Uşaq iki fiquru asanlıqla sxemə qoymağı öyrəndikdə üç detaldan ibarət sxemə keçmək olar. Növbəti mərhələdə həmin sxemi ona verib beş-yeddi fiqur arasından bu sxemə lazım olanlarını götürməyi tapşırmaq olar.

Flomasterlə maqnit lövhə üzərində sxemlər çəkib onların üzərinə maqnitli həndəsi fiqurları yapışdırmaq da olar.

- **Nümunə əsasında qurma**

Materiallar: taxta kərpic dəsti (on ədəd)

Müxtəlif müstəvilərdə yerləşən iki kərpicdən ibarət nümunə hazırlayın. Məsələn, divan, stul, gəmi, təyyarə, beşik və başqa konstruksi-yalar (Konstruksiya nümunələri əlavə 2-də verilir). Sonra uşağa nümunəyə baxaraq eynisini, məsələn divan düzəltməyi tapşırı. O, bunu sərbəst şəkildə edə bilməzsə, kərpicləri necə qoymağı ona göstərin. Bu, kifayət etməzsə, onu əlini hərəkət etdirməklə nümunəni düzəltməkdə ona kömək etmək olar. Sonra isə qurulanları dağıdıb təmir etməyi uşağa tapşırı.

Kərpicdən qurma metodunu süjetli oyunda istifadə etmək yaxşıdır. Məsələn, uşaq sizin düzəltdiyiniz nümunə əsasında üç kiçik oyunaq üçün kərpicdən stul, valideyn isə onları yedizdirmək üçün arxasında oturma biləcəkləri stol düzəldir. Adətən uşaqlar qurulmuş şeyləri uçurtağı xoşlayırlar. Uçurmaq xatirinə yenidən qurmağa hazırdırlar. Məsələn, kukla stulun üstündə hoppandı və onu sındırdı. İki kərpicdən ibarət “T” hərfi heç də davamlı deyil. Onun yıxılması üçün üstədən azacıq basmaq kifayətdir.

- **Hissələrdən tamın qurulması**

Materiallar: üç hissədən ibarət kəsik şəkillər dəsti. Şəkillər müxtəlif istiqamətlərdə kəsilməlidir. Bunu çəkilmiş sadə süjetli bir neçə parlaq şəkli qalın karton kağızının üzərinə yapışdırmaqla və onları üç hissəyə kəsməklə özünü də hazırlaya bilərsiniz. Onlar əyri xətlərlə elə kəsilməlidir ki, şəkilin hissələrini bir-biri ilə tutuşdurmaq ehtiyacı yaransın. Tanıdığı şəkli quraşdırmaq uşaq üçün daha asandır. Ona görə də əvvəlki məşqlərdə öyrəndiyi iki hissəli şəkllə bir kəsik də əlavə edə, sonra isə ona üç hissədən ibarət yeni şəkillər hazırlaya bilərsiniz.

Yığılmış şəkli uşağa göstərərək oradakı təsvirləri onunla müzakirə

edin və müxtəlif detalları göstərməyi ondan istəyin. Məsələn: “Bu, kukladır. Kuklanın başı hardadır? Bəs, əlləri? Paltar hardadır? Gəl, kuklaya toxunaq. Kukla canlıdır”. Sonra şəklin hissələrini ayırıb qarışdırın və onu yenidən qurmağı uşağa tapşırın. Diqqəti süjetə və şəkilin hissələrinin düzgün tutuşdurulmasına yönəltməklə uşağa kömək etmək olar. Məsələn: “Bir bax. Burada dovşancıq (hissə) var. Orada da dovşancıq (hissə) var. Bu dovşancığı bütöv elə”.

Hesablamanın öyrədilməsi

- **“Bir”, “iki” anlayışları**

Materiallar: “Meyvə və tərəvəz” mövzusunda hesablama materialı dəsti, üç xırda oyuncaq və onların hər birinə uyğun boşqablar.

Bütün oyuncaqlara boşqab verməyini uşağa tapşırın. Sonra hesablama dəstindən üç-dörd alma götürüb uşağın qabağına düzün. Birinci oyuncağın adından istəyin: “Mənə iki alma ver”, eyni zamanda isə “iki” jestini göstərin. Uşaqların əksəriyyəti təkrar saymadan iki əşyanı götürsələr də hesablama prinsipini mənimsəmələri üçün nəticəni “yoxlamağı” onlara təklif etmək lazımdır. Təkrar sayma zamanı əşyaları götürüb kənara qoyarkən müvafiq rəqəmi “bir, iki” deməlidir. Uşaq iki almanı boşqaba qoyduqdan sonra oradakı almaları ona göstərin və soruşun: “orada neçə alma var?” Uşaq “iki” cavabını verməli və ya “iki” jestini göstərməlidir. Hər biri ilə bir almaya işarə edərək iki barmaq ilə “iki” jestini etməklə əlavə olaraq jest və əşyaların sayını tutuşdurmaqda ona kömək etmək olar. Sonra bu qaydada digər oyuncaqlara bir və ya iki “meyvə” təklif edin. Yemək paylandıqdan sonra onları yedizdirmək olar.

Uşağa əşyaların içərisindən bir və ya ikisini götürməyi tapşırın. Bu sayları həm gündəlik həyatda, həm də oyun zamanı təkrar etmək və hər dəfə müvafiq jestlərdən istifadə etmək lazımdır: “Bir konfet götür”, “Mənə iki peçenye ver”, “Kuklaya iki çəngəl gətir”. Uşaq lazımı sayda əşya götürdükdən sonra mütləq soruşun ki, onda neçəsi qalıb. Baxmayaraq ki, o, düzgün sayıb. Çünki, uşaq başa düşmür ki, yenidən hesablama zamanı sonuncu rəqəm ümumi kəmiyyətdir.

- **“1”, “2” rəqəmlərinin öyrənilməsi**

Materiallar: kartlar dəsti və ya maqnitli rəqəmlər.

Bu mərhələdə uşağa rəqəmi kəmiyyətlə uyğunlaşdırmadan qrafik simvol kimi tanımağı öyrətmək olar. Uşağın qabağına “1”, “2” rəqəmləri yazılmış iki kart qoyun, onların adını deyən, sonra isə müvafiq jestlərdən istifadə edərək ona adı çəkilən lazımı rəqəmi seçməyi tapşırın: “1-i ver”, “2-ni ver”.

Oyun fəaliyyəti

• **Sərbəst şəkildə ayrı-ayrı süjetli-oyun fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi. Valideynin rəhbərliyi altında ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən ibarət süjetli oyun**

Materiallar: kukla (və ya ayı, meymun və s.), oyuncaq mebel, qab-qacaq, yük maşını, kubiklər (kukla və maşınlar həm oğlanlara, həm də qızlara lazımdır).

Uşaqla ardıcıl oyun hərəkətlərindən (sıyıq bişirin, kuklanı yedizdirin, onu yatızdırın) ibarət süjetli oyun oynayın. Növbəti mərhələyə keçid valideynin köməyi ilə baş verir. Valideyn uşağın gündəlik həyatda qarşılaşdığı vəziyyətləri oyuna daxil etməklə süjeti zənginləşdirə bilər: uşaq bağçasında olma, poliklinikaya, bərbərxanaya getmə, mağazaya getmə. Belə oyun hərəkətlərin bir hissəsinin valideyn tərəfindən, digər hissəsinin isə uşaq tərəfindən yerinə yetirilən kiçik tamaşaya bənzəyir. Valideyn növbəti addımı bildirməklə və ya göstərməklə hərəkətlər zənciri qurmaqda uşağa kömək edir. Məsələn: “kuklanın səhəri” oyunu. Uşaq kuklanı çarpayıdan götürür. Valideyn deyir ki, kuklanı geyindirmək lazımdır. Bu zaman paltarı geyindirməkdə ona kömək edir. Sonra valideyn kuklanı yumağı və saçını daramağı, səhər yeməyi hazırlamağı və onu yedizdirməyi tapşırır. Hər dəfə sonrakı hərəkəti bildirir. Beləliklə, uşaq tədricən yeni oyun hərəkətlərini mənimsəyir və onu ardıcılıqla əlaqələndirməyi öyrənir. Süjetli oyuna uşağın didaktik məşğələlərdə məşq etdiyi vərdisləri də daxil etmək olar. “Şalğam”, “Kökş”, “Kökə” nağılları üzrə kiçik kukla tamaşaları təşkil etmək faydalı olur. Valideynlər nağılı əvvəlcə uşağa bir neçə dəfə danışır və kukla tamaşası kimi göstərir, sonra isə tədricən onu uşaqla birgə oyuna çevirir. Quruluş üçün adi xovlu oyuncaqlardan istifadə etmək olar və oyundan sonra sərbəst şəkildə oynaması üçün uşaqla saxlaya bilər.

Blok 3. İki anlayışı eyni zamanda məşq etdirmək bacarığına əsaslanan çalışmalar

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	İki hissədən və ya iki mənalı sözdən ibarət tapşırığın yerinə yetirilməsi	Bu tipli tapşırıqları yadda saxlamaq və yerinə yetirmək: “Matryoshkaya xiyar və pomidor ver”, “Çəngəli götür, ayıcağı yedizdir” (müvafiq əşyalar olduqda)	
Məntiqi təfəkkür	Assosiativ cütlərin seçilməsi	Assosiativ əlaqəyə malik əşyaların şəkilləri olan kart cütlüklərini seçib ayırmaq (ayaq-corab, dovşan-kök)	

Ölçü, forma, rəng.	“orta” anlayışının formalaşdırılması	Böyük, orta və kiçik ölçülü əşyaların seçilməsi	
Təsnifat	Bir əlamətin sərbəst deyilməsi	(rəng, forma və ya ölçü)	
	İki əlamətinə görə əşyanın seçilməsi	Əşyanın iki əlamətinə görə seçilməsi (forma-ölçü və)	
	Növlər üzrə təsnifat	Bir-birinə zidd iki növə məxsus əşyaların təsvirləri olan kartlar, onları iki qrupa bölmək (paltar – qab-qacaq və s.)	
Quruculuq fəaliyyəti	Üst-üstə qoymaqla qurma	Fiqurun 4-5 hissədən ibarət sxemin üzərinə qoymaqla qurmaq, çoxlu sayda detallar arasından seçmək	
	Nümunə əsasında qurma	Nümunənin surətində 3-5 kərpicdən kreslo, çarpayı və qurmaq, nümunə əsasında çubuqlardan üçbucaq, kvadrat, ev, insan qurmaq və s.	
	Hissələrdən tamın quraşdırılması	Süjeti təhlil edərək 4-5 hissədən ibarət şəklın quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	Üçə qədər saymaq bacarığı	2-də qədər ardıcılığı bilmək. Nömrə və əşyanı uyğunlaşdırmaq Ümumi sayı demək (cəmi) 1-dən 3-ə qədər rəqəmləri bilmək	
Oyun fəaliyyəti	Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən ibarət stüjetli oyun	Sərbəst şəkildə ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi (mağazaya getmək, nahar hazırlamaq, kuklanı yedizdirmək və s.)	
	Valideynin rəhbərliyi altında stüjetli-rol oyunları	Valideynin rəhbərliyi altında mağaza, poliklinika, uşaq bağçası oyunu və s. Rollardan birini uşaq ifa edir.	

Diqqət və yaddaş

- **İki hissədən və ya iki mənalı sözdən ibarət tapşırığın yerinə yetirilməsi**

Materiallar: böyük və kiçik matryoska, böyük və kiçik boşqab, “meyvə və tərəvəz” mövzusunda hesablama materialı dəsti.

Bir neçə mənası olan sözdən və ya hissədən ibarət tapşırıqların yerinə yetirilməsinin uşağa öyrədilməsi nitqi qavrama və koqnitiv inkişafı ilə bağlıdır. Uşağın tapşırığı tam şəkildə yerinə yetirməsi üçün hər bir sözü ayrılıqda yaxşı başa düşməsi lazımdır.

Uşağın qabağına matryoska qoyun, onlara uyğun ölçüdə boşqablar

verin və stola, məsələn, iki xiyar, iki pomidor və iki limon qoyun. Təklif edilən tapşırıqlar: “Bu matryoskaya xiyar və pomidor ver”, “Böyük matryoskaya pomidor ver”, “Xiyarı kiçik boşqaba qoy” və s. Bütün tapşırığı deyən və əgər uşaq çətinlik hiss edərsə, onu hissələrə bölmədən təkrarən bütövlükdə deyən.

Bu tipli tapşırıqlardan bu blokda verilmiş müxtəlif bölmələrdən olan çalışmaların yerinə yetirilməsi zamanı istifadə edilir.

Uzun tapşırıqlar gündəlik həyatın adı hissələrinə çevrilməlidir.

Siz uşağa iki ardıcıl mərhələdən ibarət “uzun” tapşırıqla, iki əşyanı eyni vaxtda götürmək və ya lazımi əşyanın əlamətlərini demək xahişi ilə müraciət edə bilərsiniz. Uşağın tapşırığı yadda saxlayacağına və yerinə yetirəcəyinə, adı qaydada və ya şəraitə uyğun hərəkət etməyəcəyinə əmin olmaq üçün ona paradoksal (“dələduz”) tapşırıqlar verə bilərsiniz. Əksi olacağına baxmayaraq uşağa bildirin ki, oyun şən keçəcək. Məsələn: “Kubikləri götür və tavaya qoy”, “Fincanı və corabı götür”. Uşaq çətinlik çəkərsə, hissələrə bölmədən tapşırığı bütünlüklə təkrar edin. Bu kömək etməsə, uşağın ayrı-ayrı sözləri doğrudan da başa düşdüyünə əmin olmaq lazımdır. Nitq vərdişləri imkan versə, uşağa tapşırığı yerinə yetirməzdən əvvəl onu təkrar etməsini tapşırmaq olar. Bu da daxili nitqi inkişaf etdirir.

- **Diqqəti saxlama müddətinin artırılması**

Uşaq sizdən nəşə xahiş etdikdə hərdən bu xahişi dərhal yerinə yetirməmək olar: “Meyvə şirəsi verim? Bir az gözlə, süfrəni yığıdırım və verim”. Belə gözləmələr uşağa diqqəti bir müddət saxlamağı öyrədir. Gözləmə müddəti körpə uşaqlar üçün kifayət qədər qısa, bir neçə dəqiqəyə qədər olmalıdır. Tədricən bu müddət artırılır və böyüyən uşaq həttə əgər veriliş bir saat geciksə də yaddan çıxarmır ki, o, cizgi filminə baxmaq istəyir.

- **İzahlı rəsm**

Siz özünü də uşağınıza tanış olan hər hansı hadisəni əks etdirən çox sadə (simvolik) rəsmlər toplusu çəkə bilərsiniz. Məsələn, “Mənim bir günüm” və ya “Biz gəzirik” adlı kitabçalar hazırlamaq olar. Uşaqlardan onun bu şəkillərdə nə etdiyi soruşun, ondan ətraflı məlumatlar almaq üçün ona çoxlu suallar verin.

Uşaqla bir çox personajı və ya onların replikalarını təkrar etməsi və yadda saxlaması üçün nağıl-tamaşa oynamağa davam edin: “Şalğam”, “Köşk”, “Kökə”. Səhnələşdirmə zamanı xovlu oyuncaqlardan və ya karton kağızından kəsilmiş personajlardan istifadə etmək olar. Çalışın ki, uşaq tədricən tamaşanı özü (azacıq köməklə) məsələn, nənəyə, qonaqlara və ya başqa uşaqlara göstərsin.

Məntiqi təfəkkür

• Assosiativ əlaqəli cütlüklərin seçilməsi

Materiallar: assosiativ əlaqəyə malik cüt əşyaların təsvir edildiyi və növbəti mövzular üzrə kartlar: “Kim nə yeyir?” (it – sümük, dələ – qoz, ayı – bal, dovşan – kök); “Kim harda yaşayır?” (it – it damında, quş – yuvada (ağacdakı qutuda), siçan – oyuq yuvada, tutuquşu qəfəsdə, balıq akvariumda); “Harda nə var?” (vazada – gül, səbətdə – göbələk); “Nəyi nə ilə edirlər?” (tiri – mişarla, mismarı – çəkilə, şərfi – mil və yumaqla, naxışı – iynə və sapla); “Kim nə geyinir?” (qız – don, oğlan – şort, kral – tac). Satışda assosiativ əlaqəli əşyalar cütünün seçilməsi üçün müxtəlif şəkildə dəstləri (onların bəziləri tapmaca formasında yerinə yetirilir) vardır.

Ona mövzu verin: məsələn, “Kim nə yeyir?” Uşağın qabağına it, dovşan, dələ və ayı şəkilləri olan kartları qoyun və bir-bir göstərdikcə onların adını deməsini istəyin və ya onları özünüz deyən. Sonra kök təsviri olan kartı ona göstərib soruşun: “Kim kök yeyir?” Uşaq dovşanı tapmalı və kökü ona verməlidir. Çalışmanın düzgün yerinə yetirildiyini təsdiqləyin: “Doğrudur. Dovşan kök yeyir”. Sonra qalan kartları bir-bir göstərin və uşaqdan onların cütünü tapmasını istəyin.

Ölçü, forma, rəng. Təsnifat

• “Orta” anlayışının formalaşdırılması. Ölçünün sərbəst şəkildə deyilməsi

Materiallar: müxtəlif ölçüdə üç matryoşka və üç kasa, “meyvə və tərəvəz” mövzusunda hesablama materialı dəsti.

Uşağın qabağına boy sırası ilə üç matryoşka qoyun və ondan əvvəlcə böyük, sonra isə kiçik matryoşkanı göstərməsini istəyin. Yerdə qalan matryoşkanı ona göstərin və izah edin ki, bu, orta ölçülü matryoşkadır. Bunları kasalar ilə də təkrar edin. Sonra uşaqdan böyük kasanı böyük matryoşkaya, uyğun ölçüdəki kasaları yerdə qalan matryoşkalar verməsini istəyin. Bundan sonra ona matryoşkalara meyvə və tərəvəz yedizdirməyi təklif edin. Bu çalışma hesablama çalışması və ya “uzun” tapşırıqların yerinə yetirildiyi çalışmalarla da birləşdirilə bilər. Matryoşkaları yedizdirdikdən sonra qabları yığarkən uşaqdan lazımi ölçülü kasanı götürməyi və ya kasanın ölçüsünü deməsini istəmək olar. Sonra uşaq hər bir matryoşkaya “hələlik” deyir və sərbəst şəkildə özü və ya sizin köməyinizlə onun ölçüsünü deyir, məsələn: “Hələlik, böyük matryoşka!”

“Orta” anlayışının məşq etdirilməsi üçün “Üç ay” nağılından istifadə etmək olar. Üç ölçüdə ayı, boşqab, fincan, qaşığıq və çarpayı (ayaqqabı qutusunda da istifadə etmək olar) götürün. Səhnələşmənin gedişində uşaqdan uyğun ölçülü əşyaları ayılara verməsini, eləcə də sərbəst şəkildə ayıların və əşyaların ölçülərini deməsini istəyin.

- **Sərbəst şəkildə həndəsi formaların adlarını demək**

Materiallar: müxtəlif rəngli üçbucaq, dairə, kvadratlardan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti.

Uşağın fiqurların adlarını asanlıqla yadda saxlaması üçün ona iki fiqur göstərin və deyin: “Kvadratı götür”. O, düzgün seçim etdikdən sonra fiqurun adını özünün təkrar etməsi ondan soruşun: “Bu nədir?” Uşaq bunu etməyi öyrəndikdən sonra həndəsi fiqurları qutuya yığarkən onların adını ondan soruşun. Həmçinin, fiqurun adını uşaqdan soruşarkən “həndəsi” formalı peçenyelərdən istifadə etmək və müvafiq peçenyeni hədiyyə kimi ona vermək olar.

- **Sərbəst şəkildə rənglərin adlarını demək**

Materiallar: Dörd əsas rəngdən (qırmızı, göy, yaşıl və sarı) ibarət böyük mozaika dəsti və uşağın mozaikanı əziyyət çəkmədən yığa biləcəyi lövhə. Bu çalışmada həmçinin karandaşdan, plastilindən, konstruksiya kubikindən istifadə etmək olar və s.

Sərbəst şəkildə rənglərin adlarının deyilməsi çətinlik törədir və dəfələrlə təkrarlamağı tələb edir. Uşaq rəngi seçə bilir, lakin, onun adını səhv etməklə deyirsə onunla mozaika oyunu oynamaq olar. Uşağa qutudan lazımi rəngləri seçib sizə verməyi, məsələn, “qırmızını ver” tapşırıraq özünüz də şəkli qura bilərsiniz. O, mozaika hissələrini düzgün seçə bildikdə rəngin adını özünün deməsi üçün ondan soruşun: “Bu, nə rəngdir?” Uşaq səhv edərsə, rəngin adını təkrar edin ki, o da sizdən sonra təkrar edə bilsin. Uşağın gözüünə dəyən nə varsa, məsələn, paltar, fincan, yarpaq, meyvə, maşın və s. rəngini soruşun.

Uşaq rənglərin adlarını səhv etmədən deməyi öyrəndikdən sonra onlardan fəal şəkildə istifadə etməyi öyrədin. Məsələn: şəkil konturlarını boyayarkən rəngləri düzgün seçmək. Bir rəngin boyanması lazım olan böyük və aydın şəkilli kontur götürün. Uşağa uyğun gələn rəngi seçməyi tapşırın. Məsələn: “Bu – banandır. Hansı karandaş götürmək lazımdır?” və ya “Yarpaqları hansı karandaşla rəngləmək lazımdır?” Uşaq cavab verə bilmədikdə iki karandaş götürüb ona, məsələn, “Göy yoxsa yaşıl karandaş lazımdır?” kimi yönəldici sual verməklə kömək etmək olar. Kontur çərçivəsində boyamanın özü də alınmaya bilər. Tapşırığı asanlaşdırmaq üçün uşaqdan o biri əlinin barmağını konturun hədlərinə elə qoymasını istəyin ki, boyama zamanı karandaş bu barmağı keçməsin və rəsmi sərhədləri aydın və hiss edilən olsun.

- **İki əlamətinə görə əşyanın seçilməsi**

Materiallar: Üç rəngdə (qırmızı, göy və sarı) və iki ölçüdə (böyük və kiçik) üçbucaq, dairə, kvadrat və düzbucaqlardan ibarət olan, eləcə də qalınlığına (“qalın” və ya “nazik”) görə fərqlənən “Dyeneş məntiqi

blokları” dəsti. Çalışmanın yerinə yetirilməsi üçün eyni qalınlıqda üç rəngli böyük və kiçik ölçülü üçbucaq, dairə və kvadrlardan istifadə edilir. Belə fiqurları rəngli kağızları üzərinə yapışdırmaqla karton kağızından siz özünüz də hazırlaya bilərsiniz.

Beş-altı fiqur götürün və uşağa onlardan qüllə hazırlamağı tapşırın və üçə kimi sayaraq onu dağıdın və ya fiqurları sxemin üzərinə qoymağı tapşırın. İndi isə fiqurları yığışdırmaq olar. Bunun üçün sizə hansı fiqurların (iki əlamət) lazım olduğunu deyin. Məsələn: “Qırmızı kvadratı mənə ver, indi isə balaca üçbucağı” və s. Uşaq lazımı fiqurları tapmaqda çətinlik çəkərsə, əlinizlə fiqurların bir hissəsinin üstünü əlinizlə örtərək axtarış sahəsini azaltmaqla çalışmanı müəyyən qədər asanlaşdırma bilərsiniz.

• Növə görə təsnifat

Materiallar: uşağa tanış olan heyvan, ərzaq, paltar, mebel və ya digər əşyaların şəkilləri olan kartlar. Hər növdən cəmi dörd-beş kart.

İki növ kart, məsələn, paltar və ərzaq təsvirləri olan kartlar hazırlayın və kartları bir-bir uşağa göstərin. Məsələn: “Bu, maykadır – o, paltardır. Paltarı şkafa yığaq. Bax buraya” və kartı stolun üstünə qoyun. Sonra uşağa növbəti kartı göstərin: “Bu, pendirdir – o, ərzaqdır. Ərzağı mətbəxə aparaq. Bax buraya” və kartı başqa bir yerə qoyun. Uşaq təsnifatı öyrədərkən oyuncaq mebelini götürüb ona paltar kartını oyuncaq şkafa, ərzaq kartını isə oyuncaq stolun üstünə qoymağı tapşırmaq olar. Növbə ilə kartları uşağa verib ondan oradakı şəklın adını deməsini və lazımı yerə qoymasını istəyin. Uşaq kartı yerinə qoyarkən izahedici sözlərdən istifadə edin: “Doğrudur. Don – paltardır”.

Gündəlik həyatda izahedici sözlərdən fəal şəkildə istifadə etmək lazımdır: “Qabları çanağa apar”, “Paltarı ləyənə qoy” və ya “Öz ayaqqabını yığışdır” və s. Oyuncaqları yığışdırarkən uşaqdan həmçinin növlər üzrə, məsələn, qab-qacaq və mebelə görə yığmasını istəmək olar.

Əşyaların müxtəlif əlamətlərinə görə adlandırılması. Uşaqdan onun qarşılaşdığı bütün əşyaların əlamətlərini soruşun. Məsələn: “Bu, necə fındıqdır?”. Uşaq bu zaman istənilən əlaməti deyə bilər. Uşaq böyük və ya qırmızı, yaxud ataya məxsus ola bilər. Uşağın diqqətini əşyanın müxtəlif əlamətlərinə (məsələn: ağır, soyuq, hamar və s.) yönəldin və onun dünya görünüşünü və söz ehtiyatını genişləndirin.

Quruculuq fəaliyyəti

- *Sxem üzrə qurma*

Materiallar: Bir ölçüdə lakin müxtəlif rəngli üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaq, trapesiya və romblardan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti və bu həndəsi fiqurların qoyula biləcəyi və təbii ölçüdə təsvir edilmiş dörd-beş detaldan ibarət sxem. Belə sxemləri özünü də çəkmə bilərsiniz: həndəsi fiqurları kağız vərəqinin üzərinə qoyun və kənarlarını qalın flomasterlə qeyd edin. (Nümunələr əlavə 3-də verilir)

Dörd-beş detaldan ibarət sxemi uşağın qabağına qoyub ona on fiqur verin. Sonra uşağa lazımı detalları seçib sxemdə yerləşdirməklə orada təsvir edilmiş fiquru qurmaq. Uşaq çətinlik çəkərsə, onda sxemdəki detallardan birini ona göstərib beləsinə tapmağı, sonra isə onu yerinə qoymağı tapşırmaq olar. Uşaq bütün detalları yerinə qoyduqdan sonra düzgün alındığını yoxlamağı tapşırıq. Sonra növbəti sxemi ona verin və lazımı fiqurları oraya əlavə edin. Həndəsi fiqurları qutusuna yığarkən onları iki əlamətinə görə seçməyi tapşırmaq olar. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi və ya həndəsi fiqurun adını çəkməklə, məsələn, “Qırmızı rəngli kvadratı ver”.

Flomasterlə maqnit lövhədə sxemlər çəkmək və onların üzərinə maqnitli həndəsi fiqurlar yapışdırmaq olar.

- **Nümunə əsasında kərpicdən qurma**

Materiallar: taxta kərpic dəsti (on ədəd).

Üç-beş kərpicdən ibarət nümunə, məsələn, kreslo, stol, çarpayı və s. qurun və uşağa da “belə” etməyi tapşırıq. Uşaq bunu dərhal edə bilmədikdə onu öz nümunənizdə olduğu kimi ayrı-ayrı kərpicləri necə üst-üstə qoyduğunuzu göstərin. Bu, kifayət etmədikdə nümunəni onun əlindən tutmaqla qurmaq, sonra isə konstruksiyanı dağıdıb onu “təmir etməyi” uşağa tapşırmaq olar.

Kərpicdən qurmadan oyun zamanı geniş şəkildə istifadə etmək olar. Bu zaman uşaq sizin nümunənizə baxaraq kərpicdən oyunun gedişinə uyğun olan stol, stul, çarpayı və başqa əşyalar qurur. Valideyn onu daha mürəkkəb konstruksiyalarla tamamlaya və qurulan bütün əşyaları süjetli oyunda istifadə edə bilər. Balaca matryoşkalar və ya kuklalar götürmək və onları çarpayıya yatızdırmaq, stol arxasında yedizdirmək, maşına mindirmək və s. olar.

- **Nümunə əsasında hesablama çubuqlarından qurma**

Materiallar: hesablama çubuqları dəsti (iyirmi ədəd) və təqribən iki santimetr diametrində beş dairəcik.

Hesablama çubuqlarından nümunələr, məsələn, üçbucaq, kvadrat, evcik və s. fiqurlar və ya baş əvəzinə dairəciklərdən istifadə etməklə adam, it düzəltmək olar. Sonra uşağa da belə fiqurlar qurmağı tapşırıq. Uşaq bunu

sərbəst şəkildə edə bilmədikdə bir çubuğu qoymağı göstərin və ona da belə etməyi təklif edin. Bu, kifayət etmədikdə uşağa stolun üstün yer göstərib bu çubuğu oraya qoymağı tapşırırsınız.

Adam fiquru qurarkən uşağa “Gəl, çubuqdan ana düzəldək” deyə təklif etmək olar. Qoy, bu, baş olsun, bu – bədən, bu – əllər, bu – ayaqlar olsun. “İndi isə sənin üçün edək”. Əvvəlcə uşağa baş olacağını tapşırıraq dairəcik verin və onun başının arda olduğunu, onun neçə başı olduğunu və neçə dairəciyin lazım olduğunu soruşun. Sonra bədən əvəzinə bir çubuq verib onun neçə bədəni olduğunu soruşun. Hər dəfə əl və ayaqlar təkrar sayılmasa da, onun cavabını almağa çalışmaq lazımdır. Uşaq detalları aldıqca onu yerinə düz qoymalıdır. O, çətinlik duyarsa, onun diqqətini məsələn, siz qurduğunuz nümunənin başının və onun öz başının harada olmasına yönəltmək lazımdır. Quruculuq işi tamamlandıqdan sonra onu oyuna çevirmək vacibdir. Məsələn, fiquru yerindən tərpədənək demək lazımdır: Ana uşağının əlindən tutub gəzməyə aparır. Uşaq başqa kimisə, məsələn, atanı gəzməyə aparmaq istəsə, bir fiqur da düzəltməyi ona tapşırmaq olar.

Plastilin və kibritdən adam və heyvan fiqurları düzəltmək olar: plastilindən silindr formasında “bədən”, kürə formasında baş düzəltmək və əl, ayaq, pəncə və quyruq əvəzinə kibrit dənələrindən istifadə etmək olar. Bu zaman valideyn nümunə hazırlayır, uşaq isə onu təkrarlayır. Bütün düzəldilmiş fiqurları süjetli oyuna daxil etmək olar.

Uşaqlar adətən onlara təklif edilmiş nümunəyə baxmayaraq başı və ayağı bir-birinə birləşdirərək çubuqdan və ya plastilindən “baş-ayaq” düzəldirlər. Bu, onların bədən sxemi haqqındakı təsəvvürlərinə uyğun gəlir. Uşaq öz çiyinlərini və çanağını görmür və onları düzgün hiss etmirlər. Ö bədəninin sxemini dərk etməkdə uşağa yardım etmək üçün bu məşğələ zamanı, eləcə də digər oyunlarda onun çiyinlərindən və ya bel-çanaq hissəsindən möhkəmcə basmaq olar. Bu halda uşaq onları daha yaxşı hiss edəcək. Bundan əlavə uşağa özünü rəng çubuqları, sulu boya və üz qırma üçün köpüklə özünü boyamağı tapşırmaq və ona süngər verib güzgünün qabağında dayanmaqla onları silməsinə uşaqdan istəmək olar.

• Hissələrdən tamın quraşdırılması

Materiallar: 4-5 hissədən ibarət kəsik şəkillər dəsti. Şəkillər müxtəlif istiqamətlərdə kəsilməlidir. Bunu çəkilmiş sadə süjetli bir neçə parlaq şəkli qalın karton kağızının üzərinə yapışdırmaqla və onları 4-5 hissəyə kəsməklə özünüz də hazırlaya bilərsiniz. Onlar əyri xətlərlə elə kəsilməlidir ki, şəklin hissələrini bir-biri ilə tutuşdurmaq ehtiyacı yaransın.

Quraşdırılmış şəkli uşağa göstərin və müxtəlif detalları ona təqdim edib şəkildə nəyin təsvir edildiyini müzakirə edin. Məsələn: “Bu pişik yük maşınında gedir. Pişiyin başı hanı? Maşının təkərləri hanı? Pişik harda oturub?” Sonra şəkli hissələrə ayıraraq qarışdırın və onu yenidən quraşdırmağı

uşağa tapşırın. Uşaq çətinlik hiss etdikdə onun diqqətini süjetə və şəklin mənə kəsb edən hissələrinin tutuşdurulmasına yönəldin. Məsələn: “Bax. Burada təkər (hissə) var, orada da təkər (hissə) var. Təkərləri quraşdır”.

Hər hansı nağılların illüstrasiyalı şəkillərindən və ya digər süjetli şəkillərdən istifadə etmək olar. Bu zaman təkə şəkillərdə kimin təsvir edildiyini deyil, eləcə də onların nə etdiklərini müzakirə edin.

Saymağın öyrədilməsi

Hesabın öyrədilməsinin gedişində uşaq bir neçə ardıcıl mərhələdən keçir. O, əvvəlcə rəqəmlərin ardıcılığını əzbərləməlidir. Sonra onun qabağındakı (və ya çəkilməmiş) əşyaları saymağı və cəmini hesablamağı (uşaq başa düşmür ki, yenidən hesablama zamanı sonuncu rəqəm ümumi kəmiyyət, yəni cəmdir) öyrənir. Uşaq cəmi hesablamağı öyrəndikdən sonra rəqəm və kəmiyyəti tutuşdurmağı, yəni, müəyyən sayda əşyanın hansı rəqəmə uyğun gəldiyini mənimsəyə bilər. Sonra isə “topa” içərisindən müəyyən sayda əşyaların götürülməsini öyrənmək olar. O, sadə hesablama-ya nisbətən daha çətindir. Çünki, uşaq əşyaları sayarkən yadda saxlamalıdır ki, o, saymağı nə vaxt dayandırmalıdır. Əgər rəqəmlər işarələnibsə, (hər bir rəqəmə uyğun sayda dairəcik yapışdırılır) bu, uşağa əlavə kömək edir və o, hesablanan əşyaları işarələnmiş dairəciklərə yerləşdirir. İşarələnməmiş rəqəmə müəyyən sayda hesablama materialının seçilməsi növbəti tapşırıqdır.

- **Cəmi hesablamaqla üçə qədər əşyanın bir-bir sayılması**

Materiallar: Bir-bir saymaq üçün əlverişli olan istənilən əşyalar

Uşaqdan üçə qədər əşyanı bir-bir saymasını istəyin. O, yaddan çıxarsa, növbəti rəqəmi ona deyən və sizdən sonra təkrar etməsini tapşırın. Sayma zamanı onları ötürməmək və eyni əşyanı bir neçə dəfə hesablamamaq üçün uşaq ya onları bir-bir kənara qoymalı, ya da barmağı ilə onu möhkəmcə basmalıdır. Bütün əşyalar bir-bir sayıldıqdan sonra mütləq neçə əşyanın alındığını ondan soruşmaq lazımdır. O, cavab verə bilmədikdə düzgün cavab olan sxemi (“bir, iki, üç – cəmi üç”) ona verin və sizdən sonra bunu təkrar etməsini tapşırın.

- **Cəmi hesablamaqla şəkildə təsvir edilmiş üçə qədər əşyanın bir-bir sayılması**

Materiallar: bir, iki və ya üç eyni əşya təsvir edilmiş kartlar dəsti.

Uşağa şəkli verib bir-bir orada təsvir edilmiş əşyaları saymağı tapşırın. O, sayarkən, barmağını möhkəmcə onun üzərində təsvir edilmiş əşyalara basmalıdır. Uşağın əlini hərəkət etdirməklə bunun necə edildiyini ona göstərin. Hesablama qurtardıqdan sonra mütləq soruşmaq lazımdır: “Cəmi neçə oldu?”

- **Birdən üçə qədər say və rəqəmin tutuşdurulması**

Materiallar: “1, “2, “3” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti, bir, iki və üç əşyaların təsviri olan şəkillər dəsti.

“1, “2” rəqəmləri yazılmış kartları uşağın qabağına qoyub şəkli ona verin və orada neçə əşyanın təsvir edildiyini soruşun. Uşaq bütün əşyaları bir-bir saydıqdan sonra cəmi neçə əşyanın alındığını soruşun və müvafiq rəqəmi seçməyi və şəklin altına qoymağı tapşırın. Beləliklə, növbəti şəkilləri uşağa təklif edin.

Uşaq ikiyə qədər say və rəqəmi bir-birini uyğunlaşdırma bilməyi öyrəndikdən sonra “3” rəqəmini, eləcə də müvafiq olaraq üç əşyanın təsvir edildiyi əlavə etmək və üçə qədər say və rəqəmi bir-birinə uyğunlaşdırmağı təklif edin. Rəqəmli kartların əvəzinə məqnitli rəqəm dəstindən də istifadə etmək olar. Həmçinin təklif edilmiş sayda gerçək əşyalar üçün rəqəm seçməyi də tapşırmaq olar.

- **Bir-bir tapşırılmış sayda əşyaların seçilməsi**

Materiallar: “Meyvə və tərəvəz” mövzusunda hesablama materialı dəsti, 3-4 balaca oyuncaq və onların hər biri üçün boşqablar.

Oyuncaqları uşağın qabağına qoyun və onlara boşqab verməyi tapşırın. Hesablama dəstindən uşağın qabağına 4-5 alma qoyun və jestdən istifadə edərək oyuncağın adından xəbərdar edin: “Mənə üç alma ver”. Bir-bir sayarkən uşaq hər bir əşyanı əlinə götürüb kənara qoymalı və müvafiq rəqəmi deməlidir. Bu zaman o, hesablamanı nə vaxt dayandırmaq lazım olduğunu yadda saxlamalıdır. Bunu yadda saxlamasına yardım etmək üçün saymazdan əvvəl ondan soruşmaq lazımdır: “Dovşancığı necə alma istəyir?” Uşaq boşqaba üç alma qoyduqdan sonra orada almanı ona göstərüb təkrar soruşun: “Orada cəmi neçə alma var?” O, cavab verməkdə çətinlik çəkərsə, boşqabda olan almaları bir-bir sayın və düzgün cavab olan sxemi (bir, iki, üç – cəmi üç) ona verin.

Beləliklə, digər oyuncaqlara da bir, iki və ya üç “meyvə” verməyi ona təklif edin. Oyunun sonunda bütün heyvanları yedizdirin. Yedizdirmə zamanı bunları müzakirə etmək olar: armud şirindir, limon turşudur, xiyar duzlandıqda daha dadlı olur və s.

Gündəlik həyatda uşağa stola düzmək üçün üç çəngəl gətirməyi və ya ataya iki peçenye verməyi buyurmaqla hesablamaqdan geniş şəkildə istifadə etmək olar. Birgə oyun zamanı həmçinin ondan kuklalara bir, iki və ya üç əşya verməyi və ya tikinti üçün lazımı sayda kubik hazırlamağı istəmək olar.

- **1-dən 3-ə qədər rəqəmin və sayın tutuşdurulması**
Mağaza oyunu

Materiallar: “1”, “2”, “3” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti – bu, qiymətlərdir (hər növ üçün üç-dörd kart). Rəqəmlərin yarısı işarələnmişdir. Yəni, hər bir rəqəmə müvafiq sayda dördbucaqlı yapışdırmaq lazımdır. Pul – həqiqi əskinaslar və ya eyni dördbucaqlılar (təqribən on beş ədəd). Oyuncaqlar, meyvələr, konfet və ya mağazada satılan başqa “mallar”.

“Malları” düzün və onların hər birinə 1-dən 3-ə qədər rəqəmlərlə “qiymət” qoyun. Uşağa “pul” verib nəşə “almağı” təklif edin. Sonrakı malı seçdikdə qiyməti göstərib orada neçənin yazıldığını soruşun. Uşaq rəqəmi deyir, məsələn üç və sizə üç “manat” verir. İlk mərhələdə bütün qiymətlər işarələnmişdir ki, onun rəqəmlərə yapışdırılmış dördbucaqlılara qoymaq mümkün olsun. Hesabı ödədikdən sonra cəmi demək bacarığını məşq etdirmək üçün bir daha hesablamayı təklif etmək olar: “Cəmi neçə manat oldu?” Uşağa “alış-verişdən” istifadə etmək imkanı verin: ərzaq alsın, onu evə aparsın, yesin və s.

Uşaq işarələnmiş qiymətlər üçün lazımı məbləğdə “manat”ı seçdikdən sonra bunu işarələnməmiş rəqəmlər üçün də etmək olar.

Əlbəttə ki, mağaza oyunundan əlavə uşağa, təqdim edilən rəqəmlərə istənilə hesablama materialını qoymaq təklif edilə bilər.

Oyun fəaliyyəti

• Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən ibarət süjetli oyun

Uşağa ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən (kuklanı geyindirmək, onunla mağazaya getmək, ərzaq almaq, nahar hazırlamaq və s.) ibarət süjetli oyun təklif edin. Valideynlər uşaq oyununda iştirak edə və süjeti genişləndirməkdə, çoxlu sayda süjet detallarının oyunda istifadə edilməsində kömək edə bilər. Süjetli oyuna didaktik məşğələlər zamanı mənimsənilmiş vərdisləri də daxil etmək olar.

• Valideynin rəhbərliyi altında rollardan birinin uşaq tərəfindən ifadə edildiyi süjetli-rol oyunu

Süjetli-rol oyunlarında uşağın gündəlik həyatda qarşılaşdığı bütün hadisələri modelləşdirmək olar: mağazaya getmə, uşaq bağçasına getmə, həkim ziyarəti və ya poliklinikada işləyən həkim ziyarəti və s. Valideyn uşağa müxtəlif rollar: həkim, xəstə, tərbiyəçi, satıcı, alıcı və s. təklif edərkən uşağın bildiyi vəziyyətləri və insanların hərəkətlərini təqlid etməkdə ona yardım etməklə seçilmiş süjeti onunla bərabər ifa edir. Rolu mənimsəmə səviyyəsindən asılı olaraq valideyn süjetə daha çox incəliklər daxil etməkdə uşağa yardım edir. Süjetli-rol oyunları uşağın gerçək həyatda baş verən hadisələrin məqsəd və ardıcılığını dərk etməsinə, yaddaşı və əlaqələndirmə təfəkkürünü inkişaf etdirməsinə kömək edir və sonradan onun özünün rol oyunlarına daxil edə biləcəyi üsullar təqdim edir. Belə oyunların təşkilində müxtəlif materiallardan istifadə etmək olar: kubiklər, kuklalar, mebel və

qab-qacaq dəstləri, oyunun gedişində vacib əşyalara çevrilən köməkçi alətlər. Məsələn: divan yastığı qatar, xəstə üçün çarpay, mağazada pıştaxta və s. ola bilər. Bu, uşağın əvəzedici əşyalar adlanan vasitələrin oyunda istifadə etmək qabiliyyətini formalaşdırır.

Blok 4. Eyni zamanda üç anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmalar

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	Üç hissədən və ya üç mənalı sözdən ibarət tapşırığın yerinə yetirilməsi	Bu tipli tapşırıqları yadda saxlamaq və yerinə yetirmək: “Matryoshkaya iki xiyar və pomidor ver”, “Balaca matryoshkaya böyük kasanı ver” (müvafiq əşyalar olduqda)	
Məntiqi təfəkkür	Assosiativ cütlərin seçilməsi	Bu tipli suallara şifahi cavab vermək: “Qışda nə geyinməli? Çəkmə və ya sandal”	
	Ardıcılığın davam etdirilməsi	Ardıcılığın davam etdirilməsi: “Qırmızı, sarı, qırmızı, sarı.....”	
	Artıq əşyanı axtarmaqla təsnifat	Təklif edilmiş dörd şəkil arasından artıq olanını seçmək	
Ölçü, forma, rəng. Təsnifat	Əşyanın üç əlamətinə görə seçilməsi	Əşyanın üç əlamətinə görə (ölçü, rəng-forma) seçilməsi	
	Əşyanın iki əlamətinin sərbəst deyilməsi	Əşyanın iki əlamətinin sərbəst deyilməsi: rəng (və ya iki rəngə, forma və ya ölçüyə görə)	
	Növlər üzrə təsnifat	Bir-birinə yaxın iki növə məxsus əşyaların təsvirləri olan kartlar, onları iki qrupa bölmək (paltar – ayaqqabı və s.)	
Quruculuq fəaliyyəti	Sxem əsasında qurma	Çoxlu sayda detallar arasından seçməklə kiçilən sxem əsasında şaquli vəziyyətdə olan 4-5 hissədən ibarət fiqur qurmaq,	
	Nümunə əsasında rəngi nəzərə almaqla qurma	Rəngi nəzərə almaqla 4-5 mozaika hissəsindən ibarət nümunənin yerinə yetirilməsi	
	Əşya haqqında əvvəllər formalaşmış təsəvvürlər əsasında qurma	Kərpicdən kreslo, təyyarə qurmaq və ya çubuqdan üçbucaq, kvadrat, insan fiquru düzəltmək	
	Hissələrdən tamın quraşdırılması	Şəkil nümunələri haqqında əvvəllər formalaşmış təsəvvürlər əsasında 5-20 hissədən ibarət şəklin quraşdırılması	

Saymağın öyrədilməsi	Beşə qədər saymaq bacarığı. Toplamanın başlanması: “cəmi” anlayışının formalaşdırılması, oyunda hesabdan istifadə edilməsi	5-ə qədər rəqəm ardıcılığını bilmək. Nömrə və əşyanı uyğunlaşdırmaq bacarığı Ümumi sayı demək (cəmi) 1-dən 5-ə qədər rəqəmləri bilmək Hesablama materialının köməyi ilə toplananın yerinə yetirilməsi	
Oyun fəaliyyəti	Qoyulmuş qayda ilə oyunlar	“Cüt kartlar”, “Kim birincidir?” (kubik və daşla oyun), domino və s.	
	Sərbəst şəkildə süjetli-rol oyunları	Mağaza, poliklinika, uşaq bağçası oyunu və s.	

Diqqət və yaddaş

• İki hissədən və ya iki mənalı sözdən ibarət tapşırığın yerinə yetirilməsi

Materiallar: böyük, kiçik və orta ölçülü matryoşkalar, üç ölçüdə boşqablar, “meyvə və tərəvəz” mövzusunda hesablama materialı dəsti.

Matryoşkalar boy sırası ilə uşağın qabağına qoyun, ona boşqab verin və tapşırın: “Kiçik boşqabı böyük matryoşkaya ver”. Sonra stola, məsələn, dörd xiyar, iki pomidor və iki limon qoyun. Təklif edilən tapşırıqlar: “Bu matryoşkaya iki xiyar və pomidor ver”, “Böyük matryoşkaya limon və pomidor ver”, “Xiyarı, pomidoru və limonu bu boşqaba qoy” və s. Bütün tapşırığı bir dəfəyə deyən və əgər uşaq onu yerinə yetirməkdə çətinlik hiss edərsə, onu hissələrə bölmədən təkrarən bütövlükdə deyən. Yerinə yetirməzdən əvvəl tapşırığı təkrar etməsini uşaqdan istəmək və ya yönəldici və dəqiqləşdirici suallarla ona kömək etmək olar. Məsələn, uşaq yalnız tapşırığın bir hissəsini yerinə yetirdikdə deyən: “Bu matryoşkaya iki xiyar və pomidor ver”. Uşaq yalnız iki xiyar verdi. Bu halda soruşmaq olar: “Matryoşka daha nə istəyirdi?”, sonra isə “Pomidor yoxsa limon?”

Bu tipli çalışmaları yerinə yetirərkən “Üç ayı” nağılındakı ayılardan oyunda istifadə etmək olar. İndi uşaqdan ayılara yalnız müvafiq ölçünü qeyd etmədən boşqablar, qaşıqlar, fincanlar və s. verməsini istəmək olar. Artıq bundan sonra tapşırığı davam etdirərək demək lazımdır: “Böyük ayıya orta ölçülü çəngəl ver”.

Bu tipli tapşırıqlardan bu blokda verilmiş müxtəlif bölmələrdən olan çalışmaların yerinə yetirilməsi zamanı istifadə edilir.

Bir neçə mənası olan söz və hissələrdən ibarət tapşırıq və ya istəklərin yerinə yetirilməsinin uşağa öyrədilməsi şübhəsiz stol arxasında deyil, məişət şəraitində məşq etdirilməsi daha təbii olardı. Üç ardıcıl hissədən ibarət olan “uzun” tapşırıqlarla, onlardan birinin əlamətini və ya yerini deməklə iki əşyanı gətirmək buyruğu ilə uşağa müraciət etmək olar. Məsələn: “İki çəngəl və çörək gətir. Qırmızı dəsmalı ver.

Çəngəli boşqabın içinə qoy və nənəyə apar". Uzun tapşırıqlar gündəlik həyatın adı bir hissəsinə çevrilməlidir. Uşaq tapşırığın öhdəsindən gələ bilmədikdə hissələrə bölmədən bütün tapşırığı bir daha təkrarlayın. Bu da kömək etməzsə, uşaqda yerinə yetirməli olduğu hərəkətləri təkrar etməsinə istəyin və ya ona yönəldici suallar verin.

Uşağın verilən vəziyyətə əsasən vərdiş etdiyi qaydada davranmadığına deyil, tapşırığı doğrudan da yadda saxladığına və ona əməl etdiyinə əmin olmaq üçün ona ziddiyyətli tapşırıq vermək olar. Qeyri-adi çalışmaları olan şən bir oyun olacağı barədə onu xəbərdarlıq edin. Məsələn: "Çəngəl və kubik götür və onları papağın içinə qoy", "Fincan və qırmızı corabları gətir", "Stolun altından çəngəli götür, çarpayıya qoy", "Çay qaşığını götür və stolun altına at". Uşaq da cavabında sizə istənilən tapşırığı verə bilər.

Uşaqdan onun dünən nə etdiyi, sonra nə edəcəyi barədə soruşun: "Biz gəzməyə gedirik. Sən nə geyinəcəksən? Daha nə?" O, formal və ya səhv cavab verərsə, ona yönəldici suallar verin və incəlikləri dəqiqləşdirin. Məsələn soruşmaq olar: "Sən səhər yeməyində sıyıq yoxsa sup yemisin?", "Sup naharda yoxsa səhər yeməyində idi?" və s.

Uşağın özünün ardıcıl hərəkətlərdən ibarət və yerinə yetirilməsi kifayət qədər müddət tələb edən hər hansı ev işini görməsini istəmək olar. Məsələn: qab-qacağı yumaq, oyuncaqları yerinə yığmaq, qabları silmək və qutusuna yığmaq və ya bütün otaqlarda gülləri sulamaq.

Məntiqi təfəkkür

- **Assosiativ cütlərin seçilməsi**

Uşağın inkişafının bu mərhələsində onunla sual-cavab oyunu oynamaqla onun assosiativ təfəkkürünü inkişaf etdirmək, eyni zamanda onun dünya görüşü sahəsini genişləndirmək olar. Bu, məşğələ xüsusi materiallar tələb etmir və istənilən yerdə keçirilə bilər. Uşaqdan soruşun, məsələn, dovşan hardadır. Uşaq cavab verməkdə çətinlik çəkərsə ona yönəldici sual verin: "Dovşan nə yeyir – kök yoxsa balıq?" Belə sualları bütün hadisələr və təzahürlər barədə vermək olar. Məsələn: "Nə vaxt qar yağır – qışda yoxsa yayda?", "Nə vaxt sup yeyirlər – naharda yoxsa şam yeməyində?", "Nə ilə daranırlar – çəngəllə yoxsa daraqla?", "Hansı heyvan süd verir – inək yoxsa qurbağa?" və s. Əlbəttə, uşaq bəzi sualların cavabını bilməyə bilər. Onda onun başa düşdüyü nümunələr əsasında təsvir yaratmaqla müxtəlif əşyalar və hadisələr arasında əlaqəni ona izah etmək lazımdır.

- **Ardıcılığın davam etdirilməsi**

Materiallar: mozaikanı üfüqi sıra ilə yığmağa imkan verən lövhə və böyük mozaika dəsti.

Uşağa forma və ya ölçüsünə görə bir-birindən fərqlənən əşyaları sıralamağı, məsələn, çəngəl və salıfədən və ya üçbucaq və kvadratlardan ibarət əşyaları düzməyi, eləcə də iri və xırda muncuq dənələrini növbə ilə düzməyi tapşırmaq olar. Ardıcılığın davam etdirilməsi çalışması kifayət qədər mürəkkəbdir. Ona görə də, təklif edilən əşyalar yalnız bir əlamətinə görə fərqlənməlidir ki, uşaq eyni vaxtda əsas əlaməti fərqləndirməli olmasın.

Müxtəlif əşyaların sıralanması mənimsənildikdən sonra rənglərin sıralanmasına keçmək olar. Uşağın qabağına mozaika hissələri olan qutu qoyun və lövhədəki oyuya ardıcıl olaraq qırmızı, sarı, qırmızı və sarı mozaika hissəsindən ibarət sıra yaratmağa başlayın. Sonra isə növbə ilə sıradakı hər bir mozaika hissəsini göstərib onun rəngini deyin və uşaqdan bu sıranı davam etdirməsini istəyin. Sıranı davam etdirmək üçün bundan sonra məhz hansı mozaika hissəsindən istifadə etmək lazım olduğunu deyin: “İndi isə növbə qırmızındır”. Mozaika qutusunda onu tapmağı və növbəti oyuya qoymağı uşağa tapşırın. Sonra isə sıradakı bütün mozaika hissələrinin rəngini sadalayın və ondan soruşun: “İndi hansıdır?” Uşaqdan onu tapmasını və yerinə qoymasını istəyin. O, səhv etdikdə rəngi deyin və ya onun diqqətini qırmızıdan sonra sarı rəngin gəldiyinə yönəldin. Bundan sonra uşaq da növbəti mozaika hissəsini götürür. Uşaqların qanunauyğunluğu başa düşməsi və onu izləməsi üçün adətən onlar valideynlə kifayət qədər uzun ardıcılıq qurmalı olurlar.

Mozaika hissələrinin lövhəyə yığılması uşağa çətin gələrsə, sıranın davam etdirilməsi üçün stolun üstünə rəngli dairəciklər düzmək olar.

• “Artıq” əşyanı axtarmaqla təsnifatlandırma

Materiallar: Heyvan, ərzaq, paltar, mebel və ya loqopediya mövzularında keçilmiş başqa əşyaların təsvir edildiyi kartlar. Loto kartlarından da istifadə etmək olar. Hər növdən cəmi 4-5 kart.

“Artıq” olanı seçmək üçün xüsusilə bu vərdişin mənimsənilməsinin ilkin mərhələlərində müxtəlif əşyalardan ibarət ardıcılıqdan istifadə etmək olar. Məsələn: üç qəpik və bir düymə, üç müxtəlif qaşiq və bir çəngəl, müxtəlif ölçülü üç üçbucaq və bir kvadrat və s. Uşaq artıq olanı tapmağın nə demək olduğu başa düşdükdən sonra kartlardan istifadə etməklə yerinə yetirilən çalışmalara keçmək olar.

Uşağın qabağına bir növə aid olan əşya təsvir edilmiş üç kartdan ibarət ardıcılıq qoyaq və ondan hər bir kartın adını və izahedici sözləri deməsini istəyin. Məsələn: “Şalvar, mayka, gödəkcə - bu nədir?” Uşaq cavab verir ki, bu – paltardır. Sonra başqa tipli daha bir kart, məsələn, boşqab əlavə edin və burada hansı əşyanın olduğunu soruşun. Uşaq boşqabı göstərdikdə bunu təsdiqləyin: “Doğrudur. Şalvar, mayka və gödəkcə paltardır. Biz onları geyinirik. Boşqabı isə geyinmək olmaz. Boşqab burada artıqdır”. Uşaq bu

formada təqdim edilmiş çalışmanı çətinlik çəkmədən yerinə yetirə bildikdə onların hər birinin adını deməsini, sonra isə hansının “artıq” olduğunu göstərməyi və izahedici sözlərlə qalan üç kartı deməsini ondan istəyin. Cavabın doğruluğunu təsdiqləyin və onu izah edin. Uşaq yalnız nitqin yaxşı inkişaf etdiyi halda özü bunu ətraflı şərh edə bilər.

Ölçü, forma, rəng. Təsnifat

- **Əşyanın üç əlamətinə görə seçilməsi**

Materiallar: Üç rəngdə (qırmızı, göy və sarı) və iki ölçüdə (böyük və kiçik) üçbucaq, dairə, kvadrat və düzbucaqlardan ibarət olan, eləcə də qalınlığına (“qalın” və ya “nazik”) görə fərqlənən “Dyeneş məntiqi blokları” dəsti. Çalışmanın yerinə yetirilməsi üçün eyni qalınlıqda üç rəngli böyük və kiçik ölçülü üçbucaq, dairə və kvadratlardan istifadə edilir. Karton kağızından hazırlanmış iki ölçüdə və dörd əsas rəngdə olan həndəsi fiqurlar dəstindən istifadə etmək olar.

Stolun üstünə beş-altı fiqur düzün və uşağdan hər hansı bir fiquru üç əlamətinə görə seçməyi istəyin: “Balaca qırmızı üçbucağı götür”. Uşaq lazımi fiquru seçməkdə çətinlik hiss etdikdə əlinizlə fiqurların bir hissəsinin üstünü əlinizlə örtərək axtarış sahəsini azaltmaqla və tapşırığı bir daha təkrar etməklə çalışmanı müəyyən qədər asanlaşdırma bilərsiniz.

- **Əşyanın iki əlamətinin sərbəst şəkildə deyilməsi. Forma və rəng (uşağın nitq imkanları buna icazə verdikdə təklif edilir)**

Materiallar: Müxtəlif rəngli üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaqlı və rombdan ibarət taxta həndəsi mozaika dəsti.

Stolun üstünə beş-altı fiqur düzün və növbə ilə onları uşağa göstərərək onların adlarını deməsini istəyin. Məsələn: uşağa fiquru göstərin və ondan soruşun: “Bu nədir?” Uşaq cavab verir. Məsələn: “Bu, üçbucaqdır”. Ona əlavə sual verin: “Nə rəngdədir?” Doğru cavabdan sonra bütöv nümunəni deyin. “Doğrudur, bu, qırmızı üçbucaqdır.” Uşaq çalışmanın öhdəsindən bu formada asanlıqla gəldikdə ona eyni zamanda iki əlaməti deməyi təklif etmək olar. Uşağın hansı cavabın verilməsi ondan gözlənildiyini başa düşməsi üçün fiqurları növbə ilə demək lazımdır. Bu çalışma həndəsi mozaikanın quraşdırılmasından sonra materialın yığılması zamanı da uşağa təklif edilə bilər.

- **İki rəng**

Materiallar: bir hissəsində iki və ya üç rənglə boyanmış şəkil, digərində isə müvafiq rənglə çəkilmiş iki və ya üç karandaş təsvir edilmiş iki hissədən ibarət tapmaca formasında yerinə yetirilən didaktik dəst.

Şekli uşağın qabağına qoyun və onun boyandığı rənglərin adını soruşun. Uşaq bu rəngləri dedikdən sonra onun qabağına karandaş təsvirləri

olan üç-dörd detal qoyub ona lazım olanını seçməyi və yerinə bərkitməyi təklif edin. Növbəti şəkillər də bu qaydada təklif edilir.

Uşağa iki rəngin boyanması lazım olan böyük və aydın şəkilli kon-tur götürün və onu boyamaq uyğun gələn iki karandaş seçməyi tapşırıq. Məsələn: “Bu, yaşıl yarpaqlar olan sarı şalgamdır. Şalgamı boyamaq üçün hansı karandaşlar lazımdır?”

• **Başqa əlamətlər**

Eyni vaxtda iki peçenyeni uşağa göstərib hər iki fiqurun adını soruşmaq üçün “həndəsi” formalı peçenylərdən istifadə etmək olar.

Uşağın mümkün qədər daha çox əlaməti deməsinə kömək etməklə ona gündəlik həyatda qarşılaşdığı bütün əşyaların əlamətləri haqqında suallar vermək olar. Məsələn: “Bu, necə ayıcıqdır?” – kiçik, yumşaq tüklü, qonur və s.

Validəynlər həmçinin danışıklarda əşyaların müxtəlif əlamətlərindən istifadə etməli, lazım gəldikdə isə yeni sözlərin mənalərini ona göstərməli və izah etməlidirlər. Məsələn: sıx, kələ-kötür, yapışqan və s.

• **Növlərə görə təsnifat**

Materiallar: Heyvan, quş, ərzaq, qab-qacaq, paltar, ayaqqabı və ya loqopediya mövzularında keçilmiş başqa əşyaların təsvir edildiyi kartlar. Hər növdən cəmi 4-5 kart. Loto kartlarından da istifadə etmək olar.

İki yaxın növə, məsələn, paltar və ayaqqabı, heyvan və quş, mebel və məişət əşyaları, ərzaq və qab-qacaq və s. məxsus kartlar hazırlayın. Ən çətin iş meyvə - tərəvəzin təsnifatlandırılmasıdır. Növləri deyən və kartların qoyulacağı yeri göstərin. Məsələn: “Bu maykadır. Mayka paltardır. Paltarı buraya yığacağıq. Tufli ayaqqabıdır. Ayaqqabını buraya yığaq”. Sonra, növbə ilə kartları uşağa təqdim edib orada nəyin təsvir edildiyini soruşun və onu lazım olan yerə qoymağı tapşırıq. Uşaq kartı yerinə qoyanda izahedici sözlərdən istifadə etməyi tapşırıq: “Doğrudur. Don –dır”.

Oyun zamanı əşyanın adını demək, uşağa isə izahedici sözləri deməsinə tapşırmaq olar. Məsələn: “Mayka. O, nədir?” – Uşaq cavab verir: “O, paltardır”. Yaxud da siz izahedici sözləri, məsələn, mebel deyirsiniz, uşaq isə müvafiq nümunədə cavab verir.

Quruculuq fəaliyyəti

• **Sxem üzrə qurma**

Materiallar: Müxtəlif rəngli, lakin eyni ölçülü üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaqlı, trapesiya və rombdan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti. Bu dəstə detalın üstünə qoyulması ilə deyil, uşağın fiqurları sxemə baxaraq qura biləcəyi azalan qaydada və dörd-beş detallardan ibarət sxemlər çəkmək lazımdır. (Nümunələr əlavə 3-də verilir.)

Şaquli şəkildə qoyulmuş sxem üzrə qurma mətnin lövhəyə köçürülməsinin prototipidir. Stolun üstünə fiqurlar qoyun və sxemi uşağın qabağında şaquli şəkildə tutun. Sxemə baxaraq fiquru qurmağı ona tapşırın. Bu zaman uşaq çətinlik hiss etdikdə sxemdəki detallardan birini ona göstərüb beləsinə tapmağı və yerinə qoymağı tapşırın. Uşaq tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra onun öz işini sxemə görə yoxlaması üçün soruşun: “Burada nə təsvir edilib? Hər şey yerindədirmi?” Uşaq fiqurları tam dəqiqliklə yerləşdirməyibsə, onları yerlərinə itələməyi təklif edin. Məşğələdən sonra həndəsi mozaikanı yığışdırarkən uşaqdan hər bir fiqurun iki əlamətini deməsini istəyin.

- **Rəngi nəzərə almaqla nümunə əsasında qurma**

Materiallar: Dörd əsas rəngdən (qırmızı, göy, yaşıl və sarı) ibarət böyük mozaika dəsti və uşağın mozaikanı əziyyət çəkmədən yığa biləcəyi lövhə.

Lövhəyə sadə nümunə, məsələn beş mozaika hissəsindən ibarət gül yığın və bunu uşaqla müzakirə edin. Gülün ortasının harada və nə rəngdə olduğunu, ləçəklərinin harada və nə rəngdə olduğunu soruşun. Sonra isə uşağa belə bir gül yığmağı tapşırın. Bu, konstruksiyanı tədricən mürəkkəbləşdirmək olar. Uşaq çətinlik hiss etdikdə onun əvəzinə bir mozaika hissəsini lövhəyə yığmaqla ona kömək etmək olar.

Rəngi nəzərə almaqla nümunənin yerinə yetirilməsi üçün həmçinin həndəsi fiqurlardan və onun konturları çəkilmiş sxemdən istifadə etmək olar. Həmçinin satışda olan və sapa düzülməsi nəzərdə tutulan və onun təbii ölçüdə ardıcılığının təsvir edildiyi sxemlərdən ibarət dəstdən istifadə etmək olar.

- **Əşya haqqında əvvəllər formalaşmış təsəvvürlər əsasında qurma**

Materiallar: taxtadan hazırlanmış kərpiclər (iyirmi ədəd). Hesablama çubuqları (iyirmi ədəd) dəsti və diametri təqribən iki santimetrə bərabər beş dairəcik. Plastilin və kibrit və ya diştəmizləyən.

Əşya haqqında əvvəllər formalaşmış təsəvvürlər əsasında qurmanı oyunda geniş istifadə etmək olar. Bu zaman valideyn süjet verir, uşaq isə konstruktordan ev, saray, körpü, yol, stol, stul, çarpayı və oyunun gedişində lazım olan başqa əşyaları düzəldir. Uşağa nümunə verilmir və o, bütün bu konstruksiyaları özünün təsəvvürlərinə uyğun qura bilər. Şərt deyil ki, o, bunu əvvəl göstərilmiş nümunə əsasında etsin. Lakin konstruksiya gerçək əşyalara bənzəməlidir. Siz isə ayrı-ayrı detalların yerini dəqiqləşdirməklə uşağa kömək edə bilərsiniz. Məsələn: təyyarənin qanadları hardadır? və s.

Plastilin və kibrit dənələrindən adam və heyvan fiqurları düzəltmək

olar. Uşağa, plastilindən silindr formasında “bədən” və diyircəkdən baş düzəltməyi, əl, ayaq, pəncə və quyruq üçün kibrit və ya dişətimizləyən çöpdən istifadə etməyi tapşırırlar. Bu zaman uşağın sxemi düzgün yerinə yetirməsinə diqqət yetirirlər. Lazım gəldikdə onun diqqətini özünün və digər ailə üzvlərinin əllərinin və ayaqlarının, eləcə də ətrafındakı heyvanların pəncələrinin və quyruğunun sayına və yerinə yönəldirlər. Hazırlanmış bütün fiqurları süjetli oyuna daxil etmək olar. Çubuqla qurma zamanı uşağın qabağına çubuq və dairəciklər qoyun və ona çubuqlardan üçbucaq, kvadrat, evcik, gəmi, insan fiquru və s. düzəltməyi tapşırırlar. Çətinlik yaranarsa, uşağa kağızda çəkilmiş nümunə və ya həndəsi fiqurlar dəstindən müvafiq fiquru göstərmək olar.

• Hissələrdən tamın quraşdırılması

Materiallar: beş-iyirmi hissədən ibarət kəsik şəkillər (tapmacalar - pazllar) dəsti və onlara çəkilmiş şəkil-nümunələr. İyirmi hissədən çox iri detallardan ibarət pazllardan istifadə etmək olar. Bu pazlın hissələri uşağa hissə-hissə verilməlidir. Məsələn: Biz bu gün Vinni-Puxu yığıırıq. Pitaçok və Uzunqulaq İa İa-nı isə gələn dəfə quracağıq.

Qurulmuş pazlı və ya onun şəklini uşağa göstərin və orada nəyin təsvir edildiyini soruşun və süjet üzrə suallar verin. Sonra detalları qarışdırın və nümunə-şəklə baxmaqla onu qurmağı uşağa tapşırırlar. Uşaq çətinlik hiss edərsə, onun diqqətini süjetə, indi onun yığıdığı hissəsinin şəkil-nümunədəki yerinə, şəklın mənə kəsb edən hissələrinin tutuşdurulmasına cəlb etməklə və ya onun lazımı detallı axtarmaq üçün görüş zonasını azaltmaq məqsədilə detalların bir hissəsinin üstünü əl ilə örtərək ona kömək etmək olar.

Saymağın öyrədilməsi

- Cəmi hesablamaqla beşə qədər sayda əşyanın bir-bir sayılması
- Cəmi hesablamaqla şəkildə təsvir edilmiş beşə qədər sayda əşyanın bir-bir sayılması

Materiallar: Bir-bir saymağa əlverişli olan istənilən əşyalar. Birdən beşə qədər eyni əşyaların təsvir edildiyi şəkillər dəsti.

Gerçək əşyaları və ya şəkildə təsvir edilmiş beşə qədər sayda əşyanın bir-bir sayılmasını uşağa tapşırırlar. Uşaq növbəti rəqəmi yaddan çıxarsa, həmin rəqəmi deyir və sizdən sonra bu rəqəmi deməsini və bütün əşyaları bir daha bir-bir saymasını ondan istəyirlər. Bir-bir sayarkən əşyaları

qaçırmamaq və ya eyni əşyanı bir neçə dəfə saymamaq üçün onları kənara qoymalı və ya barmağı ilə möhkəmcə onu basmalıdır. Uşaq bütün əşyaları saydıqdan sonra mütləq cəmi neçə əşyanın olduğunu soruşun. O, bu suala cavab verə bilmədikdə düzgün cavabın olduğu sxemi ona verin: “Bir, iki, üç, dörd – cəmi dörd” və sizdən sonra təkrar etməsini istəyin.

- **1-dən 5-ə qədər kəmiyyət və rəqəmin tutuşdurulması**

Materiallar: “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti, “1”, “2”, “3”, “4”, “5” əşya təsvir edilmiş şəkillər dəsti. Rəqəmli kartların əvəzinə maqnit dəstindən istifadə etmək olar.

Uşağın qabağına “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmlərini qoyub şəkli ona verin və oradakı əşyaları bir-bir saymağı tapşırın. Sayma zamanı uşaq barmağı ilə hər bir əşyanın təsvirinin üzərinə basmalıdır. O, bütün əşyaları sayıb qurtardıqdan sonra cəmi neçə əşya olduğunu soruşun və müvafiq rəqəmi seçərək şəklin üzərinə qoymasını istəyin. Növbəti şəkil də bu qaydada təqdim edilir.

- **Bir-bir saymaqla verilmiş sayda əşyanın seçilməsi**

Materiallar: “Meyvə və tərəvəz” mövzusunda hesablama materialı dəsti, 3-4 balaca oyuncaq və onların hər biri üçün boşqablar.

Oyuncaqları uşağın qabağına qoyun və onlara boşqab verməyi tapşırın. Hesablama dəstindən uşağın qabağına 6-7 “alma” qoyun və jestdən istifadə edərək birinci oyuncağın adından xahiş edin: “Mənə beş alma ver!”. Bir-bir sayarkən uşaq hər bir əşyanı əlinə götürüb kənara qoymalı və müvafiq rəqəmi deməlidir. Bu zaman o, hesablamanı nə vaxt dayandırmaq lazım olduğunu yadda saxlamalıdır. Bunu yadda saxlamasına yardım etmək üçün saymazdan əvvəl ondan soruşmaq lazımdır: “Filciyəz necə alma istəyir?” Uşaq boşqaba beş alma qoyduqdan sonra oradakı almanı ona göstərib təkrar soruşun: “Orada cəmi neçə alma var?”

Gündəlik həyatda uşağa stola düzmək üçün üç çəngəl və ya beş qaşq gətirməyi, nənəyə dörd konfet, ataya isə iki peçenye verməyi buyurmaqla hesablamadan geniş şəkildə istifadə etmək olar. Həmçinin ondan kuklalara birdən beşə qədər sayda əşya verməyi və ya tikinti üçün lazımi sayda kubik hazırlamağı istəmək olar. Bir-bir sayma qurtardıqdan sonra hökmən cəmi neçə əşyanın alındığını soruşun.

- **1-dən 5-ə qədər kəmiyyət və rəqəmin tutuşdurulması**

- **Mağaza oyunu**

Materiallar: “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti. “Manatlar” – oxşar dördbucaqlılar və ya həqiqi manatlar (təqribən 30 ədəd). Oyuncaqlar, meyvələr, konfet və ya mağazada satılan başqa “mallar”. “Malları” düzün və onların hər birinə 1-dən 5-ə qədər rəqəmlərlə

“qiymət” qoyun. Uşağa “pul” verib nə istəsə “almağı” təklif edin. Mali seçdikdən sonra qiyməti göstərib orada neçənin yazıldığını soruşun. Uşaq rəqəmi deyir, məsələn dörd və “satıcı”ya dörd “manat” verir. İlkın mərhələdə “4” və “5” rəqəmli qiymətlər işarələnməlidir ki, onun rəqəmlərə yapışdırılmış dördbucaqlılara qoymaq mümkün olsun. Hesabı ödədikdən sonra cəmi demək bacarığını məşq etdirmək üçün bir daha hesablamağı təklif etmək olar: “Cəmi neçə manat oldu?” Uşaq işarələnmiş qiymətlər üçün lazımı məbləğdə “manat”ı seçdikdən sonra bunu işarələnməmiş rəqəmlər üçün də etmək olar.

Mağaza oyunu zamanı uşaqla rolunuzu dəyişə bilərsiniz: Qoy, o, “satıcı” olsun, “mal”ın qiymətini desin və onun pulunu düzgün ödədiyinizi yoxlasın.

Siz uşağa istənilən hesablama materialından olan rəqəmli kartdan istifadə etməyi təklif edə bilərsiniz.

- Hesablama materialının köməyi ilə toplama əməlinin həll edilməsi

Materiallar: iki-üç nüsxədə “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti, “+” və “=” işarələri yazılmış kartlar, birdən beşə qədər sayda əşyanın təsvir edildiyi cüt şəkillər dəsti (məsələn, bir şəkildə iki, digərində üç top və ya bir şəkildə bir, digərində iki banan).

Uşağın qabağına “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri yazılmış kartları qoyun və istifadə edilməsindən asılı olaraq lazımı rəqəmləri əlavə edin. Sonra şəkilli kartı uşağa verin və tapşırın. Məsələn: “Biri var imiş, biri yox. Pişik balaları var idi. Say gördüm onlar neçədir?” Uşaq bir-bir pişik balalarını sayır və yuxarıda qeyd edildiyi kimi müvafiq rəqəmi onun üzərinə qoyur. Pişik balaları təsvir edilmiş növbəti kartı onun yanına qoyun deyən: “Bir gün dostları onlara qonaq gəldilər. Say gördüm onlar neçədir?” Uşaq ikinci kartdakı pişik balalarını bir-bir sayır və müvafiq rəqəmi onun üzərinə qoyur. Göstərilmiş rəqəmlərə “+” və “=” işarələrini əlavə edib indi cəmi neçə pişik balasının olduğunu soruşun. Sual verərkən hər iki şəkildəki pişik balalarını birləşdirən jestdən istifadə edin. Uşaq hər iki şəkildəki pişik balalarını bir-bir saymalı və müvafiq rəqəmi seçərək “=” işarəsindən sonra qoymalıdır. Bundan sonra ona alınmış nümunəni oxumağı təklif edin və çətinlik hiss etdikdə kömək edin.

- Hesablama materialının köməyi ilə toplama nümunəsinin həll edilməsi

Materiallar: iki-üç nüsxədə “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti, “+” və “=” işarələri yazılmış kartlar, hesablama materialı dəsti (30 dairəcik və ya hesab çubuqları).

Uşağın qabağına, deyək ki, $3+1=.....$ nümunəsini qoyub ona hesablama materialı verin və hər bir rəqəmin altına lazımı sayda dairəcik qoymasını

tapşırın. Sonra uşağa, hər iki rəqəmlərin altındakı dairəcikləri bildirən jestdən istifadə edərək bütün dairəcikləri bir-bir saymağı və müvafiq rəqəmi seçərək “=” işarəsindən sonra qoymağı tapşırın. Bundan sonra isə alınmış nümunəni oxumağı uşağa təklif edin.

Oyun fəaliyyəti

- **Rollardan birini uşağın ifa etdiyi sərbəst süjetli-rol oyunu**

Uşaq süjetli-rol oyunlarında (mağaza, poliklinika, uşaq bağçası, səyahət və s.) öz üzərinə müəyyən rol götürərək sərbəst şəkildə qısa süjetlər ifa edə bilər. Oyuna tədricən yeni incəliklər daxil etməklə, uşağın ətraf aləm haqqındakı təsəvvürlərini genişləndirməklə onun oyunda müxtəlif vəziyyətləri ifa etməsinə kömək etmək olar. Məsələn: kuklalar qonaq gəlib. Stolun üstündə tort var, çay isə yoxdur. Çayı necə hazırlamaq olar? Həmçinin öz hisslərini və başqa insanların hisslərini oyunda əks etdirməkdə uşağa kömək etmək olar. Məsələn: Uşaq kuklanı yatması üçün çarpayısı uzadır, kukla isə uzanmaq istəmir və o, hirsələnir. Və ya kukla ondan dondurma istəyir, valideyn rolunu oynayan uşaq isə rədd cavabı verir və kukla inciyir.

Süjetli-rol oyunlarında uşaqdan qavrama və digər insanların (oyun personajlarının) fikir və hisslərini nəzərə almaq bacarığı tələb edən gözlənilməz vəziyyətlər yaratmaq üçün seçilmiş süjetdə valideyn də uşaqla birlikdə rollardan birini ifa edə bilər. Onlar sevinə, hirsələ, inciyə, qorxa, dərxa bilər və s. Uşağın bu hissləri dərk etməsinə və tanımasına çalışın.

Belə oyunların təşkili zamanı oyun müxtəlif materiallardan – kubik, kukla, mebel və qab-qacaq dəstləri, eləcə də tez-tez istifadə olunan vasitələrdən istifadə edin və onları oyunun gedişinə uyğun lazımi əşyalara çevirin. Məsələn: hesablama çubuğu qaşiq, temperatur ölçən, avtoqələm, daraq, pipetka və s. kimi istifadə etmək olar. Bu mərhələdə əvəzedici əşya gerçək əşyalara çox da oxşamaya bilər və yalnız onu xatırlatmağa xidmət edir.

- **Verilmiş qayda əsasında oyun**

Uşağın inkişafının bu mərhələsində verilmiş qayda əsasında oyunda iştirak etmək olar. Bu qaydaları yadda saxlamalı və valideynin azacıq dəstəyi ilə oyun prosesində onlara əməl etməlidir. Verilmiş qayda əsasında oyunlar uşaqlar arasında geniş yayılmışdır. Onlara “qaçdı-tutdu”, “gizlən-qaç”, “sel gəldi” kimi oyunları aid etmək olar. Həmçinin “Yeyilən-yeyilməyən”, “domino”, zər və oyun daşları ilə oynanılan “kim birincidir?”, “Memori” və s. kimi çoxlu sayda didaktik oyunlar da mövcuddur. Belə oyunlarda ikidən dörd nəfərə qədər oyunçu iştirak edə bilər. Digər ailə üzvlərinizi və ya tanıdığınız uşaqları birlikdə oynamağa dəvət edə bilərsiniz. Lakin oyunçuların sayı dörd nəfərdən çox olduqda uşaqlar növbəti

gedişlərini gözləməkdən darıxırlar.

Didaktik oyunlar uşağda tələb olunan vərdişlərin inkişaf səviyyəsinə uyğunlaşdırıla bilər. Uşaqların qaydaları asan mənimsəmələri üçün əvvəlcə, oyunların sadə variantlarından istifadə etmək olar. Məsələn: Nöqtəli deyil, sadə şəkilli domino daşlarından, “kim birincidir?” oyununda birdən üç qədər böyük nöqtəli zərdən, “Memori” oyununda isə yerlərini asan yadda saxlaması üçün əvvəlcə yalnız iki cüt kartlardan istifadə edilə bilər və uşaq, qaydaları yaxşıca yadda saxladıqdan və onu yerinə yetirdikdən sonra daha mürəkkəb oyun variantlarından istifadəyə keçmək olar.

- **“Cüt kartlar”**

Materiallar: “Memori” – eyni şəkilli on ədəd.

Cüt kartlar dəstini (ikidən ona qədər cüt) stolun üstünə düzün və hər bir kartın cütü olduğunu uşağa göstərin. Sonra bütün şəkilli kartları arxası üstə çevirib elə ki, hansı kartın harda olmasını heç kəs bilməsin. Oyunçular növbə ilə iki kart (bir-birinin ardınca) açırlar və onun adını deyirlər. Kartlar eyni olduqda oyunçu onları özünə götürür, cüt deyillərsə, onları yenidən əks üzünə çevirir. Bütün oyunçular onların hara qoyulduğunu yadda saxlamalıdırlar. Sonra gediş növbəti oyunçundur. Oyunun sonunda hansı oyunçuda daha çox kart olarsa o, qalib gəlir.

- **“Kim birincidir?” (zər və oyun daşları ilə oyun)**

Materiallar: 20-30 dama uzunluğunda oyun sahəsi, hər bir oyun iştirakçısına eyni rəngdən verilməklə müxtəlif rəngli iri oyun daşları, birdən üç qədər nöqtəsi olan iri zər, birdən altıya qədər nöqtəsi olan iri zər. Satışda sahənin çox uzun, zərin isə çox xırda olduğu oyunlar da vardır. Siz oyun sahəsini özünüzdə çəkmə bilərsiniz. Daşların əvəzinə məsələn, “kinder sürpriz”dən çıxan fiqurlardan da istifadə edə, zəri isə taxta və ya plastmas konstruksiya kubikinə üstündə iri nöqtələr qoymaqla düzəldə bilərsiniz.

İlkin mərhələdə birdən üç qədər nöqtəli zərdən istifadə edilir. Oyunun əvvəlində bütün oyunçular öz daşlarını oyun sahəsinin başlanğıcına yığırlar. Sonra isə növbə ilə zəri atıb onun üzərindəki alınan nöqtələrin sayı qədər addım gedirlər. Fənişə birinci çatan oyunçu qalib gəlir. Oyun qaydaları mənimsənilədikdən sonra 1-dən 6-ya qədər nöqtəli zərdən istifadəyə başlamaq olar. Uşaq zərdəki nöqtələri bir-bir saymalı, onların ümumi sayını deməli, daşlarını hər bir damaya qoyub götürməklə sahədə lazımı sayda gediş etməli və vaxtında dayanmalıdır.

- **“Sərxoş” oyunu**

Uşaqla hamıya məlum olan “Sərxoş” tipli oyun oynaya bilərsiniz. Əvvəlcə birdən beş qədər, sonra isə ona qədər nöqtəsi olan iki nüsxə kartdan istifadə edin. Kartların içərisindən “şəkil”lilərini götürməklə oyun

kartlarından istifadə edə bilərsiniz. Bu oyunu ikilikdə oynamaq lazımdır. Hər bir oyunçu kartı tərs üzünə bir-birinin üstünə yığır. Sonra hər biri üstdəki kartı açır və oradakı nöqtələrin sayını deyir. Daha çox nöqtəsi olan oyunçu hər iki kartı özünə götürür və onu kartların altına qoyur. Bütün kartları götürən oyunçu qalib gəlir.

- **Domino**

Materiallar: Şəkilli oyun daşları ilə domino oyunu, nöqtəli oyun daşları ilə domino oyunu.

İlkin mərhələdə şəkilli kartlardan istifadə edilir. Bütün daşlar şəkillər altıda qalmaqla stola düzülür və hər bir oyunçu yeddi daş götürüb öz qabağına düzür. Sonra oyunçular növbə ilə öz daşlarını eyni şəkilləri yan-yanaya qoymaqla düzlərlər. Düzdüüyü daşdakı şəklin nə olduğunu uşağdan soruşun. Oyunçuda lazımı daş olmadıqda onu tapana qədər stolun üstündə tərs üzünə düzülmüş qalıq daşlardan (“bazar”) götürür. Bütün daşları qurtaran oyunçu qalib gəlir.

Uşaq oyunun qaydasını mənimsədikdən sonra nöqtəli daşlardan istifadəyə keçmək olar. Nöqtəli daşların çıxarılması zamanı da uşağdan orada neçə nöqtə olduğunu soruşmaq lazımdır. Uşaq ya onları bir-bir saya, ya da birbaşa sayını deyər bilər.

Didaktik məşğələnin keçirilməsi nümunəsi

Stol arxasında uşaqla qarşı-qarşıya oturun. Onun üç şəkilli kart təklif edin: top, ev və kukla. Qoy, uşaq şəkillərə baxsın və hər birinin adını desin. Bundan sonra uşağın gözüünün qabağında şəkli tərs üzünə çevirin və soruşun: “Ev hardadır?”, “Top hardadır?” və s. Uşaq doğru şəkli tapmalıdır.

Sonra, uşağa iki matryoşka təklif edin (böyük və balaca).

Matryoşkalar uşaq bağçasına gəlirlər. İndi onların məşğələləri olacaq. Onlara stul düzəltmək lazımdır. İki kərpicdən stul nümunəsi (kərpicin birini stolun üstünə uzadın, digərini isə şaquli şəkildə onun üstünə qoyun) düzəldin və uşağdan da belə etməsini istəyin. İndi matryoşkalar stulda oturublar və onlara çalışma vermək olar. Onlara sxemlər paylayın və ona mozaikadan olan həndəsi fiqurları (2-3 fiqur) oraya düzməyi tapşırırlar. Çalışma yerinə yetirildikdən sonra fiqurları yığışdırmaq lazımdır. Uşağdan onları bir-bir verməsini istəyin: “Kvadratı ver, dairəni ver” və s.

İndi matryoşkalar yemək yeyəcəklər. İri və balaca boşqab tapın. Sonra soruşun: “İri boşqab hardadır?”, “Balaca boşqab hardadır?” – uşaq onları göstərir. “Böyük matryoşka hardadır?”, “Kiçik matryoşka hardadır?” – uşaq onları göstərir. “İndi iri boşqabı götür” – uşaq götürür – “Onu böyük matryoşkaya ver”. Yerdə qalan balaca boşqabı kiçik matryoşkaya veririk. Sonra “təəvüz” hesablamada materialından istifadə edirik. Uşağın qabağına üç ədəd xiyar qoyun və matryoşkanın adından xahiş edin: “Mənə bir dənə

xiyar ver”. Uşaq bir neçə xiyarın arasından birini götürüb matryoşkanın boşqabına qoyur. “Cəmi neçə (xiyar) oldu?” O biri matryoşka xahiş edir, məsələn, “Mənə iki pomidor ver”. Uşağın qabağına üç ədəd pomidor qoyun. O, bir-bir saymaqla onlardan ikisini götürüb boşqaba qoymalıdır. Sonra boşqabı göstərüb soruşun: “Cəmi neçə (pomidor) oldu?” Matryoşkaların hələ də ac olduğunu deyib bu çalışmanı təkrar etmək olar.

Sonra matryoşkalar gəzməyə gedirlər. Onlara beşik (stolun üstünə bir kərpic uzadıb başqa birini isə düz bucaq altında döndərməklə onun üstünə qoymaqla) və gəmi (stolun üstünə bir kərpic uzadıb başqa birini isə (yelkən və ya dor ağacı) şaquli şəkildə onun üstünə qoymaqla) düzəltmək lazımdır. Siz nümunə qurursunuz uşaq isə nümunəyə baxıb onun surətini düzəldir. Matryoşkaların gəzintisi sona çatdıqdan sonra kubikləri yığışdırıb məşğələni bitirmək olar.

Məşğələlər tamamlandıqdan sonra çalışmaların yerinə yetirilməsi zamanı uşağın ehtiyac duyduğu köməyin həmçinin göstərməklə nəticələr cədvəllərə köçürülür. Yuxarıda verilmiş məşğələ nümunəsi cədvəl 2-yə (əlavə 1-ə bax) uyğun gəlir.

Əlavə 1

Qiymət Cədvəli

“Qiymət” qrafasında aşağıdakı işarələrdən istifadə etmək olar:

+ Uşaq çalışmanı sərbəst edir;

+/- Uşaq çalışmanı azacıq köməklə edir. Siz ona əlavə təlimat verirsiniz, diqqəti indi lazım olan hərəkətə və ya vacib təfərrüata yetirməkdə ona kömək edirsiniz;

-/+ Uşaq çalışmanı əhəmiyyətli dərəcədə köməklə yerinə yetirir. Siz uşağa kömək edirsiniz, onun əlləri ilə hərəkət edirsiniz və ya çalışmanın bir hissəsini onun əvəzinə yerinə yetirirsiniz;

- Kömək edilməsinə baxmayaraq çalışma yerinə yetirilməmişdir.

Cədvəl 1. Obyektin daimiliyi barədə təsəvvür və “eynilik” anlayışına əsaslanan çalışmalar

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	Obyektin daimiliyi barədə təsəvvür	Uşağın gözlünün qabağında gizlədilmiş 1-2 şeyi tapmaq	

Ölçü, forma, rəng. Nümunə əsasında çeşidləmə	“Eynilik” anlayışının formalaşması	Eyni şəkillərin cüt-cüt yığılması. Şəkilli loto	
	Ölçüyə görə çeşidləmə	Böyük və kiçik dairələri iki qutuya yığmaq	
	Formaya görə çeşidləmə	Üçbucaqları və kvadratları iki qutuya yığmaq	
	Rəngə görə çeşidləmə	İki rəngdə olan detalları iki qutuya yığmaq	
Quruculuq fəaliyyəti	Sərt sxemə əsasında qurma	Seçən lövhəsini yığmaq (3-4 forma)	
	Nümunə əsasında qurma	Eyni istiqamətdə qurulan kərpiclərdən ibarət konstruksiya inşa etmək (yollar, hasarlar və s.)	
	Hissələrdən təmin quraşdırılması	Süjeti təhlil edərək iki hissədən ibarət şəklın quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	“Bir” anlayışının formalaşması	Əşya qrupundan birini götürmək	
Oyun fəaliyyəti	Oyuncaqla funksional hərəkətlərin sərbəst şəkildə yerinə yetirilməsi	“İnkişaf etdirən mərkəz”lə sərbəst oynamaq, maşın sürmək, qəpiyi daxıla atmaq və s.	
	Valideynin rəhbərliyi altında ayrı-ayrı süjetli-oynun fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi	Valideynin xahişi ilə kuklanı yedizdirmək və ya onu yatızdırmaq	

Cədvəl 2. Bir anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmalar

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	Təqdim edilmiş 3-4 obyektin yadda saxlanılması	Uşağın gözünün qabağında gizlədilmiş 1-2 şeyi tapmaq	
Ölçü, forma, rəng.	Ölçü	Böyük və kiçik əşyaları seçmək	
	Forma	Dairə, üçbucaq və kvadratları seçmək	
Adı ilə seçmə	Rəng	Qırmızı, sarı, göy və yaşıl rəngləri seçmək	

Quruculuq fəaliyyəti	Sərt sxemə əsasında qurma	Həndəsi mozaikanın 2-3 detallının sxemə yerləşdirilməsi (3-4 forma)	
	Üst-üstə qoymaqla qurma	Nümunənin surətində müxtəlif istiqamətdə iki kərpicdən ibarət konstruksiyaların qurulması (divan, stul və s.)	
	Hissələrdən tamın quraşdırılması	Süjeti təhlil edərək üç hissədən ibarət şəklın quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	“Bir”, “iki” anlayışı	Əşya qrupundan bir və ya ikisini götürmək. 1, 2 rəqəminin əzbərlənməsi	
Oyun fəaliyyəti	Sərbəst şəkildə ayrı-ayrı süjetli-oyun fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi	Sərbəst şəkildə kuklanı yedizdirmək və ya onu yatızdırmaq	
	Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən ibarət süjetli oyun (valideynin rəhbərliyi altında)	Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi (sıyıq bişirmək, kuklanı yedizdirmək, onu yatızdırmaq)	

Cədvəl 3. İki anlayışı eyni zamanda məşq etdirmək bacarığına əsaslanan çalışmaları

Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmaları	Qiymət
Diqqət və yaddaş	İki hissədən və ya iki mənalı sözədən ibarət tapşırığın yerinə yetirilməsi	Bu tipli tapşırıqları yadda saxlamaq və yerinə yetirmək: “Matryoskaya xı-yar və pomidor ver”, “Çəngəli götür, ayıdığı yedizdir” (müvafiq əşyalar olduqda)	
Məntiqi təfəkkür	Assosiativ cütlərin seçilməsi	Assosiativ əlaqəyə malik əşyaların şəkilləri olan kart cütlüklərini seçib ayırmaq (ayaq-corab, dovşan-kök)	
Ölçü, forma, rəng.	“orta” anlayışının formalaşdırılması	Böyük, orta və kiçik ölçülü əşyaların seçilməsi	
Təsnifat	Bir əlamətin sərbəst deyilməsi	(rəng, forma və ya ölçü)	
	İki əlamətinə görə əşyanın seçilməsi	Əşyanın iki əlamətinə görə seçilməsi (forma-ölçü və)	
	Növlər üzrə təsnifat	Bir-birinə zidd iki növə məxsus əşyaların təsvirləri olan kartlar, onları iki qrupa bölmək (paltar – qab-qacaq və s.)	

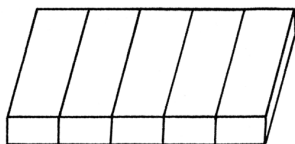
Quruculuq fəaliyyəti	Üst-üstə qoymaqla qurma	Fiqurun 4-5 hissədən ibarət sxemin üzərinə qoymaqla qurmaq, çoxlu sayda detallar arasından seçmək	
	Nümunə əsasında qurma	Nümunənin surətində 3-5 kərpicdən kreslo, çarpayı və qurmaq, nümunə əsasında çubuqlardan üçbucaq, kvadrat, ev, insan qurmaq və s.	
	Hissələrdən tamın quraşdırılması	Süjeti təhlil edərək 4-5 hissədən ibarət şəklin quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	Üç qədər saymaq bacarığı	2-də qədər ardıcılığı bilmək. Nömrə və əşyanı uyğunlaşdırmaq Ümumi sayı demək (cəmi) 1-dən 3-ə qədər rəqəmləri bilmək	
Oyun fəaliyyəti	Ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərindən ibarət süjetli oyun	Sərbəst şəkildə ardıcıl bir neçə oyun hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi (mağazaya getmək, nahar hazırlamaq, kuklanı yedizdirmək və s.)	
	Valideynin rəhbərliyi altında süjetli-rol oyunları	Valideynin rəhbərliyi altında mağaza, poliklinika, uşaq bağçası oyunu və s. Rollardan birini uşaq ifa edir.	

Cədvəl 4. Eyni zamanda üç anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmalar

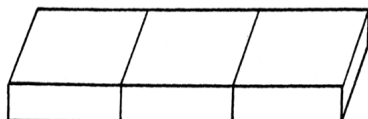
Bölmə	Bölmənin məzmunu	Təklif edilən çalışmalar	Qiymət
Diqqət və yaddaş	Üç hissədən və ya üç mənalı sözdən ibarət tapşırığın yerinə yetirilməsi	Bu tipli tapşırıqları yadda saxlamaq və yerinə yetirmək: “Matryoskaya iki xiyar və pomidor ver”, “Balaca matryoskaya böyük kasanı ver” (müvafiq əşyalar olduqda)	
Məntiqi təfəkkür	Assosiativ cütlərin seçilməsi	Bu tipli suallara şifahi cavab vermək: “Qışda nə geyinməli? Çəkmə və ya sandal”	
	Ardıcılığın davam etdirilməsi	Ardıcılığın davam etdirilməsi: “Qırmızı, sarı, qırmızı, sarı.....”	
	Artıq əşyanı axtarmaqla təsnifat	Təklif edilmiş dörd şəkil arasından artıq olanını seçmək	

Ölçü, forma, rəng. Təsnifat	Əşyanın üç əlamətinə görə seçilməsi	Əşyanın üç əlamətinə görə (ölçü, rəng-forma) seçilməsi	
	Əşyanın iki əlamətinin sərbəst deyilməsi	Əşyanın iki əlamətinin sərbəst deyilməsi: rəng (və ya iki rəngə, forma və ya ölçüyə görə)	
	Növlər üzrə təsnifat	Bir-birinə yaxın iki növə məxsus əşyaların təsvirləri olan kartlar, onları iki qrupa bölmək (paltar – ayaqqabı və s.)	
Quruculuq fəaliyyəti	Sxem əsasında qurma	Çoxlu sayda detallar arasından seçməklə kiçilən sxem əsasında şaquli vəziyyətdə olan 4-5 hissədən ibarət fiqur qurmaq,	
	Nümunə əsasında rəngi nəzərə almaqla qurma	Rəngi nəzərə almaqla 4-5 mozaika hissəsindən ibarət nümunənin yerinə yetirilməsi	
	Əşya haqqında əvvəllər formalaşmış təsəvvürlər əsasında qurma	Kərpicdən kreslo, təyyarə qurmaq və ya çubuqdan üçbucaq, kvadrat, insan fiquru düzəltmək	
	Hissələrdən tamın quraşdırılması	Şəkil nümunələri haqqında əvvəllər formalaşmış təsəvvürlər əsasında 5-20 hissədən ibarət şəkilin quraşdırılması	
Saymağın öyrədilməsi	Beşə qədər saymaq bacarığı. Toplamanın başlanması: “cəmi” anlayışının formalaşdırılması, oyunda hesabdən istifadə edilməsi	5-ə qədər rəqəm ardıcılığını bilmək. Nömrə və əşyanı uyğunlaşdırmaq bacarığı Ümumi sayı demək (cəmi) 1-dən 5-ə qədər rəqəmləri bilmək Hesablama materialının köməyi ilə toplamanın yerinə yetirilməsi	
Oyun fəaliyyəti	Qoyulmuş qayda ilə oyunlar	“Cüt kartlar”, “Kim birincidir?” (kubik və daşla oyun), domino və s.	
	Sərbəst şəkildə süjetli-rol oyunları	Mağaza, poliklinika, uşaq bağçası oyunu və s.	

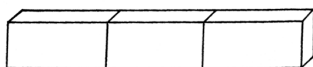
Kubik-kərpiclərdən qurma nümunələri

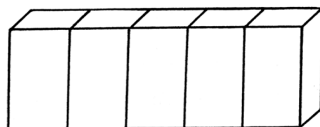
yol

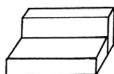
cığır

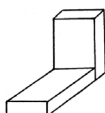
alçaq hasar

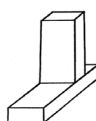
hündür hasar

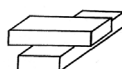
divan

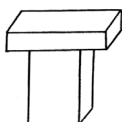
stul

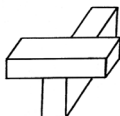
gəmi

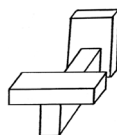
beşik

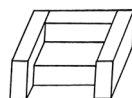
T hərfi

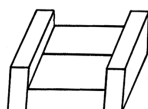
təyyarə

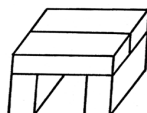
təyyarə

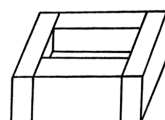
kreslo

çarpayı

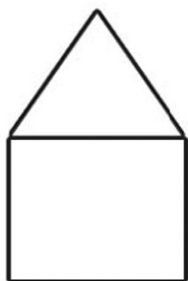

stol

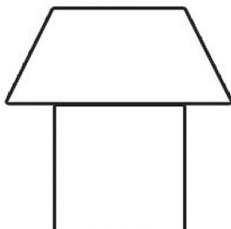

uşaq çarpayısı

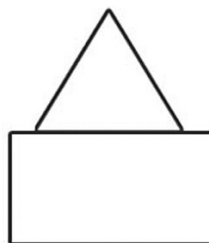
Həndəsi fiqurlardan qurma üçün sxem nümunələri

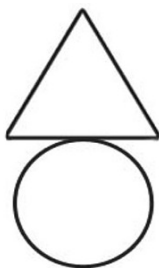
ev

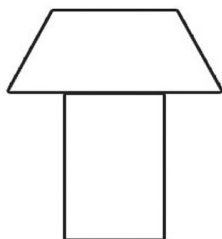
ev

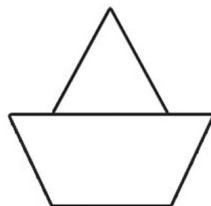
ev

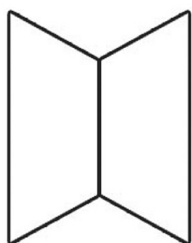
kloun

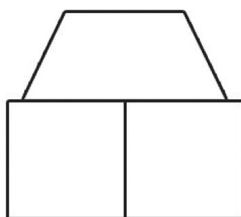
göbələk

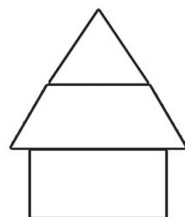
gəmi

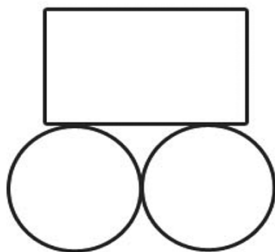
kəpənək

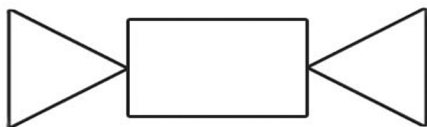
ev

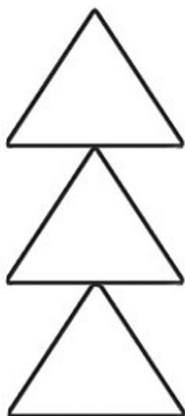
ev

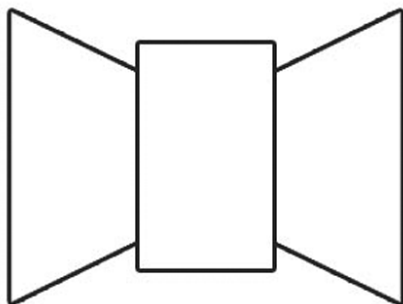
vaqon

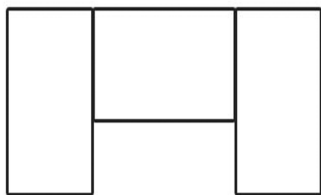
konfet

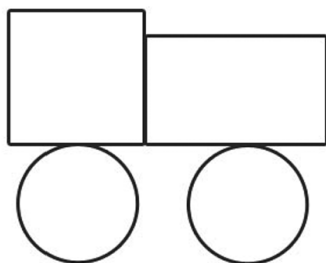
küknar ağacı

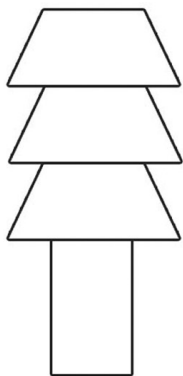
kəpənək

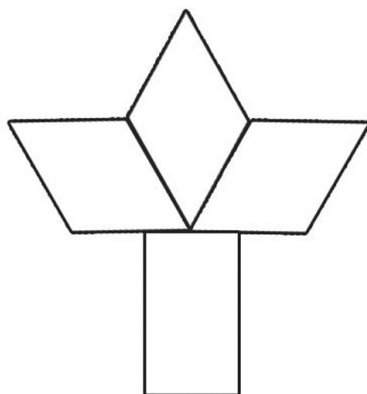
stol

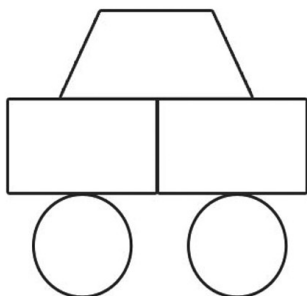
yük maşını

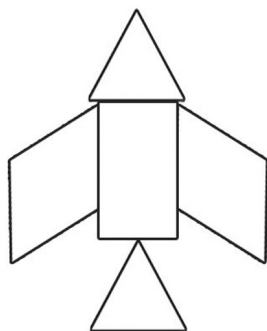
küknař ağacı

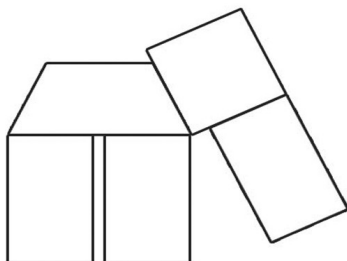
palma ağacı

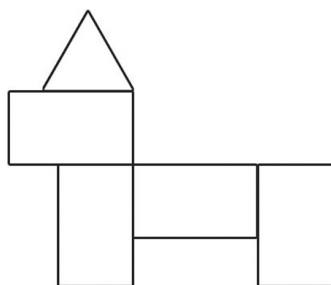
maşın

təyyarə

fil

it

İdrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi üzrə məşğələlərdə istifadə edilən materiallar

1. Dörd kiçik oyuncaq və altında onları gizlətmək mümkün olan stəkanlar
2. Oyuncaq şəkilləri təsvir edilmiş 6 kartdan ibarət dəst
3. Oyuncaq, ərzaq, paltar, mebel, heyvan mövzularında şəkillər olan cüt kartlar dəsti
4. Oyuncaq, ərzaq, paltar, mebel təsvir edilmiş 4-6 şəkildən ibarət loto kartları
5. Oyuncaq, heyvan, quş, ərzaq, qab-qacaq, paltar, ayaqqabı, mebel və ya loqopediya mövzularında keçilmiş digər əşyalar təsvir edilmiş kartlar dəsti. Hər növdən cəmi 4-5 kart
6. “Kim nə yeyir?”, “Kim harda yaşayır?”, “Nəyi hara qoyurlar?”, “Nə ilə nə edirlər?”, “Kim nə geyinir?” mövzuları üzrə bir-biri ilə assosiativ əlaqəyə malik əşyalar cütünün təsvir edildiyi kartlar.
7. Bir hissəsində iki və ya üç rənglə boyanmış şəkil, digərində isə müvafiq rənglə çəkilmiş iki və ya üç karandaş təsvir edilmiş iki hissədən ibarət tapmaca formasında yerinə yetirilən didaktik dəst.
8. 4-6 hissəsi olan lövhə (Seqen lövhəsi). Hissələrin dəstəyi rahat olmalıdır.
9. Müxtəlif ölçüdə səkkiz-on halqadan ibarət piramida
10. Taxtadan hazırlanmış kərpiclər dəsti (10 ədəd)
11. İki-beş hissədən ibarət kəsik şəkillər dəsti. Şəkillər müxtəlif istiqamətlərdə kəsilməlidir.
12. 5-20 hissədən ibarət kəsik şəkillər (pazllar) dəsti və onun şəkil-nümunələri
13. Şam qozaları və şabalıd dənələri dəsti, cəmi təqribən 20 ədəd
14. Müxtəlif rəngli iki ölçüdə (böyük və balaca) halqa dəsti
15. Dörd əsas (qırmızı, göy, yaşıl və sarı) rəngdən ibarət böyük mozaika dəsti və uşağın çətinlik çəkmədən mozaika hissələrini üfüqi sıra ilə yığmasına imkan verən lövhə.
16. Müxtəlif rəngli üçbucaq, dairə, kvadrat, düzbucaq, trapesiya və romblardan ibarət həndəsi fiqurlar dəsti və bu həndəsi fiqurların qoyula biləcəyi və təbii ölçüdə təsvir edilmiş 2-5 detallardan ibarət sxemlər. Həndəsi mozaika dəstinin həndəsi fiqurların üzərinə qoyula bilmədiyi, 2-5 detallardan ibarət kiçildilmiş sxemləri.
17. Üç rəngdə (qırmızı, göy və sarı) və iki ölçüdə (böyük və kiçik) üçbucaq, dairə, kvadrat və düzbucaqlardan ibarət olan, eləcə də qalınlığına (“qalın” və ya “nazik”) görə fərqlənən “Dyeneş məntiqi blokları” dəsti.

18. Hesablama çubuqları (20 ədəd) dəsti və beş diametri təqribən iki santimetrə bərabər beş dairəcik.

19. Meyvə və tərəvəz mövzusunda hesablama materialı dəsti.

20. Üç dənəli matryoşka

21. İki bala matryoşka.

22. Müxtəlif ölçülü üç boşqabdan ibarət dəst.

23. İki nüsxədə işarələnmiş “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri yazılmış kartlar dəsti.

24. İki nüsxədə “1”, “2”, “3”, “4”, “5” rəqəmləri və “+” və “-” durğu işarələri yazılmış kartlar dəsti.

25. 1, 2, 3, 4, 5 əşya təsvir edilmiş şəkillər dəsti.

26. Hesablama materialı dəsti (30 dairəcik)

27. “Memori” oyunu: eyni şəkilli 10 cüt kart.

28. “Kim birincidir?” oyunu: 20-30 dama uzunluğunda oyun sahəsi, hər bir oyun iştirakçısına eyni rəngdən verilməklə müxtəlif rəngli iri oyun daşları, birdən üçə qədər nöqtəsi olan iri zər, birdən altıya qədər nöqtəsi olan iri zər.

29. “Domino” oyunu: şəkilli oyun daşları.

30. “Domino” oyunu: nöqtəli oyun daşları.

BAKIDA YERLƏŞƏN DAUN SİNDROMLU ŞƏXSLƏRİN ASSOSİASIYASI HAQQINDA:

2002-ci ilin əvvəlində Bakıda Zaqafqaziyada yeganə olan “Daun Sindromlu Şəxslərin Assosiasiyası” yaradılmışdır. Assosiasianın əsas məqsədi Daun sindromlu şəxslərin və həmçinin onların ailə üzvlərinin sosial-mədəni reabilitasiyası və cəmiyyətə integrasiyasından ibarətdir. Assosiasiyada uzun müddət müxtəlif səbəblər üzündən cəmiyyətimizdən kənar düşmüş 96 uşaq və yeniyetmə cəmləşib.

Assosiasiya 24 sentyabr 2003-cü ildən Ədliyyə Nazirliyində 1103-Q1- 1475 sayılı qeydiyyatdan keçərək tam hüquqi əsaslarla fəaliyyət göstərir. Assosiasiya bir qrup valideynin təşəbbüsü ilə yaradılmış və onun bütün işçiləri, həmçinin rəhbəri 10 ildən çoxdur ki, xeyriyyə məqsədilə təmənnasız xidmət göstərirlər.

Assosiasiyamızın nəzdində dünyanın bir çox ölkələrində tanınmış, 2003-cü ildə Vyanada keçirilmiş Beynəlxalq festivalda “Avropada analoqu olmayan teatr” kimi təsdiq edilmiş, artistləri I və II qrup əlil uşaq və yeniyetmələr olan “Dəcəllər” teatrı yaradılmışdır.

2007-ci ildə teatrın üzvləri Türkiyənin İstanbul şəhərində

keçirilmiş festivala dəvət almış və orada uğurla çıxış etmişlər. 2004, 2007 və 2010-cu illərdə teatrın kollektivi Moskva şəhərində “Proteatr” II, III və IV Ümumrusiya Festivallarının iştirakçısı olmuş və nəticədə Ümumrusiya teatrlarının reyestri toplusuna daxil edilmişdir. 2011-ci ilin sonunda Assosiasiya kollektivi Fransanın paytaxtı Parijdə keçirilən Beynəlxalq Festivalda iştirak etmişdir və uğurla qarşılanıblar.

Teatrın kollektivi dəfələrlə Dövlət Uşaq Filarmoniyası, M.Maqomayev adına Filarmoniya, Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrı, Aktyorlar Evi, Şəhriyar adına Mədəniyyət Sarayı, Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrının, Xəzər Universitetinin səhnəsində öz konsertləri ilə uğurla çıxış etmişlər.

Bütün bu tədbirlər Assosiasiyanın rəhbəri tərəfindən Heydər Əliyev Fondu, Gənclər və İdman Nazirliyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərbaycan Dövlət Ailə, Qadın və Uşaq Komitəsi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi və digər dövlət və özəl təşkilatların köməyi ilə təmənnasız olaraq təşkil olunmuşdur.

Teatrla yanaşı Assosiasiyanın nəzdində həmçinin rəqs, əl işləri, rəsm dərnəkləri fəaliyyət göstərir, 2006-cı ildən

isə “Özümə qəlyanaltı hazırlayıram” aşpazlıq məktəbi yaradılmışdır. Bu dərslər zamanı uşaqlar özlərinə müxtəlif yeməklər hazırlamağı öyrənirlər. 2009 cu ildə I-ci qrup əlil olan bir qrup uşaqlara fotosəkil çəkmək, fotosop və videokliplər yaratmaq bacarığı təlim edilmişdir.

Daun sindromu olan uşaqların əl işlərinin və rəsm əsərlərinin sərgisi dəfələrlə Dövlət Qalereyalarında, 2007-ci ildə isə Türkiyənin İstanbul şəhərində keçirilmişdir.

Qeyd edilən bütün Festival və konsertlərdə Assosiasianın üzvləri diplom və sertifikatlarla, habelə 2006-cı ildə Uşaqların Əl İşlərinin Ümumrespublika Baxışı, 2009-cu ildə İdman və Gənclər Nazirliyi tərəfindən il ərzində uğurlara görə, 2010-cu ildə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən Əlillərin 5-ci Ümumrespublika Bədii Yaradıcılıq Baxış-müsabiqəsində fəal iştiraklarına görə xüsusi diplomlarla mükafatlandırılmışdılar. 2011-ci ildə Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpasının iyirminci il dönümü və Beynəlxalq Gənclər İli ilə əlaqədar keçirilən Əlil Yeniyetmə və Gənclərin Respublika Yaradıcılıq Festivalında fərqləndiyinə görə Assosiasiya və 16 yeniyetmələr diplomla təltif edilmişdilər.

Bunlarla yanaşı, Daun sindromu ilə doğulmuş uşaqların valideynlərinə kömək məqsədilə Assosiasiyamız tərəfindən hələ 2003-cu ildən hazırlanan kitabçanın 2009-cu ildə nəşri həyata keçirilmiş, həmçinin 2010-cu ildə Rusiyanın “Daunsayd Ap” ilk yardım Mərkəzinin “Daun Sindromu Faktlar”, “Daun sindromu olan uşaqlar üçün loqoritmika”, 2011-ci ildə “Daun sindromu olan uşaqlarda idrak fəaliyyətinin inkişafı” və 2010-cu ilin axırında “Daun sindromlu uşağın doğulması” doğuşa yardımçı və uşaq müalicə müəssisələrində tibbi heyətə kömək məqsədilə vəsaitlər Azərbaycan dilinə tərcümə edilib çap olunmuşdur. Hal-hazırda valideynlər, tibb işçiləri və Daun sindromlu azyaşlı və məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla işləyən xüsusi pedaqoqlar üçün lazımlı və maraqlı olan “Daun sindromu olan uşaqlar və onların inkişafının xüsusiyyətləri” altıncı kitab nəşr

olunur. Kitabçalar doğum və uşaq evlərinə, internatlara və valideynlərə pulsuz paylanılmaq üçün nəzərdə tutulub.

Məqsədimiz Daun sindromlu uşaqları olan ailələrə mənəvi dayaq göstərmək, 7-8 yaşına qədər Daun sindromu ilə doğulmuş körpələrlə düzgün davranmağı başa salmaq, cavan ailələrə yardım etmək və maarifləndirmə işi aparmaqdır.

Hal-hazırda, Assosiasiyada iki bölmə yaradılmış və fəaliyyət göstərir. Bu bölmələrdə uşaqların əqli inkişafı üçün, valideynlərin idrak fəaliyyətinin artırılması və onların uşaqlarının koordinasiya bacarıqlarının, ünsiyyət və danışq qabiliyyətinin artırılması sahəsində məşğələlər keçirilir. Bu istiqamətdə praktik dərslərlərin tərcüməsi və çapa buraxılması hazırlanır. Həmçinin 2011-ci ildən 5-8 yaşlı uşaqlar üçün rəsm və rəqs quruplar yaradılmışdır.

Bakıda inkişafında xüsusiyyətlər olan uşaqlar üçün yardımçı məktəblərlə yanaşı, həmçinin inkluziv təhsilli bir neçə məktəb də var. Daun sindromu olan uşaqlar artıq bu təhsil ocaqlarına, hətta digər uşaqlarla bərabər adi uşaq bağçalarına və məktəblərə də gedirlər.

Mündəricat

Uşaqla nə üçün xüsusi məşğul olmaq lazımdır?.....	3
Daun sindromu olan uşaqların inkişaf xüsusiyyətləri.....	4
Uşaqla necə məşğul olmalı.....	5
Didaktik məşğələlərin keçirilməsi metodikası.....	12
Blok 1. Obyektin daimiliyi barədə təsəvvürlər və “eynilik” anlayışına əsaslanan çalışmaları.....	13
Blok 2. Bir anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmaları.....	19
Blok 3. Eyni zamanda iki anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmaları.....	25
Blok 4. Eyni zamanda üç anlayışla işləmək bacarığı əsasında çalışmaları.....	36
Didaktik məşğələlərin keçirilməsi nümunəsi.....	48
Əlavə 1. Qiymət cədvəli.....	49
Əlavə 2. Kubik-kərpicdən qurma nümunələri.....	54
Əlavə 3. Həndəsi fiqurlardan qurma nümunələri.....	55
Əlavə 4. İdrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi üzrə məşğələlərdə istifadə edilən materiallar.....	58
Bakıda yerləşən Daun Sindromlu Şəxslərin Assosiasiyası haqqında.....	61
“Daun sindromu olan uşaqlar və onların inkişafının xüsusiyyətləri” silsilə əsər	

Daunsayd Ap Xeyriyyə Fondu
İlkin Yardım Mərkəzi

“Daunsayd Ap” Daun sindromu olan körpə və məktəbəqədər yaşlı uşaqları tərbiyə edən ailələrə pulsuz pedaqoji, psixoloji və sosial yardımlar edir.

Mərkəzin Proqramları

- Ailələrə psixoloji və sosial dəstək
- Evdə konsultasiyalar
- Uşaqlarla qrup halında məşğələlər
- Uşaqlarla fərdi məşğələlər
- Başqa şəhərdən olan ailələr üçün konsultasiyalar
- Elmi-metodik iş (mütəxəssislər və valideynlər üçün seminarlar, xüsusi ədəbiyyatların nəşri)

Mərkəzdə ixtisaslı psixoloqlar, loqopedlər və pedaqoq-defektoloqlar çalışırlar.

Ünvanımız: Rusiya, 105043, Moskva şəhəri, 3-cü Park küçəsi, ev 14A.

Əlavə məlumat əldə etmək məqsədilə aşağıdakı telefon nömrələrinə və ya elektron poçta müraciət edə bilərsiniz:

(495) 376-10-00, 367-26-36 və ya downsideup@

Internet ünvanımız: www.downsideup.org

Daunsayd Ap – qeydiyyatdan keçmiş britaniya
xeyriyyə cəmiyyəti № 1055087;
qeydiyyatdan keçmiş şirkət № 3026295;
Rusiyada qeydiyyatdan keçmiş qeyri-kommersiya təşkilatı
“Daunsayd Ap” Xeyriyyə Fondu № 67698.

T.P. Medvedeva

Daun sindromu olan uşaqlarda idrak fəaliyyətinin inkişafı
Valideynlər üçün vəsait

Redaktor
E. V. Pole

Üz vərəqinin dizaynı
M. İ. Berlənd

Tərtibatçı
V. İ. Roxlin

DƏCƏLLƏR
DSA
Daun Sindromlu Şəxslərin Assosiasiyası
Association of People with Down's Syndrome

Ünvanımız: AZ1052, Bakı, Ə. Rəcəbli prospekti, ev 16, məh. 5
Tel.: (+994 12) 564 19 90 / Faks: (+994 12) 564 55 74
E-mail: office@dsa.az / www.dsa.az

Material "Daun Sindromlu Şəxslərin Assosiasiyası"
tərəfindən toplanılıb. Assosiasiyanın rəhbəri
Zərifə Məmmədova